

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «ΗΘΙΚΗ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

*Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Αθήνα και στην αρχαία
Σπάρτη της κλασσικής περιόδου*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Αλεξάνδρας Κάντζα

Διπλωματούχου Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου (Αθήνα 2011).

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ελένη Βολονάκη, Επίκουρος Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου
Πελοποννήσου

Συνεπιβλέποντες: Παναγιώτης Πανταζάκος, Καθηγητής του ΕΚΠΑ

Γεώργιος Πολίτης, Επίκουρος Καθηγητής του ΕΚΠΑ

Καλαμάτα Οκτώβριος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σελ.3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ.4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο Η ζωή των γυναικών στην κλασική Αθήνα	
1.1 Παιδική ηλικία	σελ.7
1.2 Η μόρφωση των κοριτσιών	σελ.7
1.3 Ενήλικη ζωή της Αθηναίας	σελ.9
1.3.1 Εμμηνόρροια έρωτας, εμμηνόπαυση	σελ.9
1.3.2 Εγκυμοσύνη, έκτρωση, τοκετός και υιοθεσία	σελ.12
1.3.3 Ο γάμος στην κλασική Αθήνα	σελ.15
1.3.4 Εταίρες – πόρνες	σελ.22
1.4 Η γυναίκα στη λογοτεχνία	σελ.25
1.5 Εργασία γυναικών εκτός σπιτιού	σελ.25
1.6 Η θέση της γυναίκας στην Κλασική Αθήνα και ο «κύριός» της	σελ.26
1.7 Γυναίκα και αθλητισμός	σελ.27
1.8 Η ηλικιωμένη γυναίκα	σελ.27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ζωή των γυναικών στην Αρχαία Σπάρτη	
2.1 Η ανατροφή των παιδιών στην Αρχαία Σπάρτη	σελ.29
2.2 Ο γάμος στην Αρχαία Σπάρτη	σελ.31
2.3 Η θέση των γυναικών στη Σπάρτη	σελ.35

2.4 Η μάνα Σπαρτιάτισσα	σελ.41
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σελ.42
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ.46

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία ασχολείται με τη θέση της γυναίκας στην Αρχαία Αθήνα και στην Αρχαία Σπάρτη της κλασσικής περιόδου. Ως μέγεθος συλλογής κι ερμηνείας των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συστηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση. Συνολικά, διαπιστώθηκε το κλίμα που επικρατούσε εκείνη την εποχή που αφορά κυρίως τη θέση της γυναίκας στην Αθήνα και στην Σπάρτη. Ακόμη η στάση της κοινωνίας απέναντι σ' αυτές τις γυναίκες αν υπήρχε ισότητα μεταξύ της γυναίκας και του άντρα. Επίσης πως ήταν οι μάνες, οι εργαζόμενες, οι σύζυγοι, η ενήλικη ζωή τους, οι ερωμένες, οι πόρνες, οι ηλικιωμένες της κλασσικής Αθήνας και της κλασσικής Σπάρτης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η θέση των γυναικών στην κλασσική Αθήνα ήταν εμφανώς κατώτερη από τη θέση των αντρών. Τα κορίτσια τα εκτιμούσαν λιγότερο από τα αγόρια. Τα αγόρια ήταν η συνέχεια της οικογένειας, ήταν οι κληρονόμοι. Υπήρχε διάκριση από νωρίς και από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους. Τα κορίτσια έμεναν στο σπίτι κοντά στις μάνες τους ενώ τα αγόρια πήγαιναν στο σχολείο. Υπάρχουν ελάχιστες περιπτώσεις όπου τα κορίτσια μορφώνονταν. Οι γυναίκες θεωρούνταν πνευματικά κατώτερες αφού οι άνδρες ήταν πιο ικανοί απ' αυτές. Οι Αθηναίες ωρίμαζαν όταν γίνονταν μάνες ενώ οι Αθηναίοι όταν εκπαιδεύονταν στα κοινωνικά και στα στρατιωτικά καθήκοντά τους.

Υπήρχε διάκριση μεταξύ άνδρα και γυναίκας ήθελαν τις γυναίκες να ζουν στην άγνοια γιατί εάν μορφώνονταν ήταν απειλή.

Στην ενήλικη ζωή τους υπήρχε ο στόχος της κοινωνίας ότι οι γυναίκες πρέπει να παντρευτούν για να κάνουν παιδιά, υπήρχε κοινωνική πίεση να βρεθεί ο σύζυγος τη σωστή ώρα για τη γυναίκα. Οφείλαν να καταπιέζουν την ερωτική επιθυμία τους μέσα στο γάμο.

Η εγκυμοσύνη ήταν μια δύσκολη περίοδος της γυναίκας στην κλασσική Αθήνα, αυτό επειδή οι γυναίκες ήταν μικρές στην ηλικία. Έπρεπε να γεννούν γερά και όμορφα τέκνα. Έτσι ώστε να συνεχίζεται το γένος τους.

Όταν κάποια ζευγάρια δεν αποκτούσαν παιδιά και ήταν σε μεγάλη ηλικία είχαν το δικαίωμα να υιοθετήσουν, συνήθως προτιμούσαν αγόρια για άλλη μια φορά φαίνεται η διάκριση μεταξύ των φύλων. Οι γυναίκες είχαν δευτερεύοντα ρόλο γενικά οι άντρες υπερείχαν σ' όλους τους τομείς.

Η Αθήνα σ' όλες τις φάσεις της ζωής της είχε έναν κηδεμόνα ή τον πατέρα ή τον σύζυγό της και ποτέ δεν ήταν ανεξάρτητη. Ακόμη είχαν ξεχωριστές δραστηριότητες και δεν συναναστρέφονταν πολύ με τους άνδρες.

Για να παντρευτεί μια γυναίκα στην Αθήνα έπρεπε να δοθεί προίκα από την οικογένειά της. Ο γαμπρός ήταν ενήλικος έπαιρνε την «εγγύηση» δηλαδή την προίκα, χωρίς την παρουσία της νύφης, ήταν και αυτό ανδρική υπόθεση.

Ακόμη και χήρα να έμενε μια γυναίκα και πάλι δεν ήταν κύρια του εαυτού της πάλι κάποιος την επόπτευε ή τα παιδιά της ή η οικογένειά της. Επίσης και το διαζύγιο είχε τις ίδιες συνέπειες όπως η χηρεία. Η μοιχεία ήταν ο συχνότερος λόγος διαζυγίου. Οι άνδρες στην αρχαία Αθήνα εάν είχαν εξωσυζυγικές σχέσεις δεν τις θεωρούσαν μοιχεία. Όταν όμως ένας άνδρας είχε ερωτικό δεσμό με μια γυναίκα της οποίας την κηδεμονία την είχε άλλος, τότε ήταν παράνομο. Ηθικοί φραγμοί δεν υπήρχαν στις σχέσεις των ανδρών με τις πόρνες ή τις δούλες. Οι γυναίκες γενικά δεν ήταν κατοχυρωμένες από το νόμο.

Όταν οι γυναίκες έφθναν στο γήρας τότε μπορούσαν να κυκλοφορήσουν άνετα εκτός σπιτιού επειδή δεν υπήρχε σεξουαλικός κίνδυνος. Πολλές φορές οι ηλικιωμένες γυναίκες γίνονταν θέμα σχολιασμού, εμπαιγμού και ταπείνωσης, ο λόγος επειδή ήταν άχρηστες πλέον και δεν είχαν κάτι να προσφέρουν πια.

Στην αρχαία Σπάρτη θεωρούσαν ότι οι Λακεδαιμόνιοι ανήκαν στην πολιτεία. Τα κορίτσια αναθρέφονταν από μικρά με σκοπό μεγαλώνοντας να γεννήσουν γερούς άνδρες και άξιους πολεμιστές για την πόλη τους. Διδάσκονταν όσο ήταν μικρές μουσική, γραφή και ανάγνωση. Οι γυναίκες δεν μπορούσαν να γίνουν στρατιώτες αλλά να γεννήσουν τους στρατιώτες της επόμενης γενιάς. Αντικειμενικά οι δοκιμασίες που περνούσαν τα κορίτσια δεν συγκρίνονταν με τη σκληρή διαπαιδαγώγηση των ανδρών. Ζούσαν κυρίως νέοι στο σπίτι και ασκούσαν το σώμα τους να είναι δυνατό και γερό. Έτρεχαν, έκαναν ακόντιο, πάλη, ρίξιμο δίσκου και ακόντιο.

Οι Σπαρτιάτισσες θεωρούνταν πιο δυνατές γυναίκες από τις Αθηναίες. Παντρεύονταν νωρίς σύμφωνα με τον Ξενοφώντα και τον Λυκούργο. Αυτό γινόταν κυρίως για να γεννούν υγιή και δυνατά τέκνα. Είχαν συγκεκριμένη διατροφή και άσκηση για να προετοιμάσουν το σώμα τους πριν γεννήσουν. Και στη Σπάρτη ο πατέρας με τον γαμπρό συζητούσαν για το γάμο ενώ η γυναίκα δεν είχε λόγο. Στην αρχαία Σπάρτη υπήρχε αναμφισβήτητα ο θεσμός της μονογαμίας δηλαδή ένας άνδρας είχε δικαίωμα μόνο μια γυναίκα να παντρευτεί, για να παντρευόταν άλλη έπρεπε να χωρίσει την προηγούμενη σύζυγο.

Υπήρχε όμως η περίπτωση όπου μια γυναίκα είχε ένα ηλικιωμένο άνδρα να έχει σεξουαλικές σχέσεις με έναν νεότερο άντρα προκειμένου να αποκτήσει γερά παιδιά για τη Σπάρτη. Η θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία της Σπάρτης έχει

εξέχουσα θέση από άλλες γυναίκες της υπόλοιπης αρχαίας Ελλάδας. Υπάρχει μια σεξουαλική ελευθερία με σκοπό να γεννηθούν υγιή παιδιά. Οι γυναίκες όταν οι άνδρες τους βρίσκονταν σε πολεμικές επιχειρήσεις είχαν μια καλύτερη θέση μέσα στην πόλη, πάντα με την εποπτεία των εφόρων της πόλης που είχαν τα ηνία. Ισχύ απέκτησαν οι Σπαρτιάτισσες με το πέρασμα των χρόνων και αυτό γιατί υπήρξε έλλειψη ανδρών επειδή μειώθηκε ο αριθμός τους από τους πολέμους.

Με βάση τα παραπάνω, η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη και στην αρχαία Αθήνα. Συγκεκριμένα θα γίνει ανασκόπηση της ζωής των γυναικών από την παιδική ηλικία μέχρι την ενηλικίωσή τους, ακόμη ποια ήταν η αντιμετώπιση της κοινωνίας κυρίως των ανδρών απέναντι στις γυναίκες και η ανισότητα που υπήρξε μεταξύ των δυο φύλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Η ζωή των γυναικών στην κλασική Αθήνα

1.1 Παιδική ηλικία

Τα κορίτσια στην κλασική Αθήνα τα εκτιμούσαν λιγότερο από τα αγόρια. Ένα από τα «πονηρά κόλπα» που αποδίδει στις γυναίκες ο Αριστοφάνης αναφέρεται σε μια γυναίκα που άλλαξε το κορίτσι της με γιο μιας δούλας και το παρουσίασε για δικό της (Θεσμοφοριάζουσες 564 και στις Εκκλησιάζουσες 549) ένας άνδρας που κάνει πικρά παράπονα για την απουσία της συζύγου του στον τοκετό μιας φίλης της, λέει: «Ευτυχώς, ήταν αγόρι»¹ Είναι κατανοητό ότι η επιθυμία για αγόρι είναι έντονη και η διάκριση ανάμεσα στο αγόρι και το κορίτσι. Θεωρούσαν ότι τα αγόρια ήταν η συνέχεια της οικογένειας ήταν οι κληρονόμοι. Οι άνδρες όταν αποκτούσαν κορίτσι δεν χαίρονταν καθόλου αν δεν είχε προηγηθεί ο γιος.

Όταν ήταν μικρά τα κορίτσια πιθανόν να βρίσκονταν μαζί με τα αγόρια ελεύθερα.² Στην ηλικία των έξι, όμως όταν τα αγόρια άρχιζαν να πηγαίνουν στο σχολείο, σημειωνόταν διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο δημόσιο ανδρικό χώρο και στον οικιακό γυναικείο, δηλαδή στη ζωή των παιδιών.³ Τα κορίτσια που έμεναν στο σπίτι με τις μητέρες τους, μαθαίνοντας τα οικιακά καθήκοντα, θα είχαν πολύ λιγότερες ευκαιρίες συνάντησης με άλλα κορίτσια απ' ό,τι τα αγόρια, τα οποία εκτός από το σχολείο πήγαιναν στο γυμνάσιο και στους αθλητικούς αγώνες.⁴

1.2 Η μόρφωση των κοριτσιών

¹ Blundell Sue (2004), Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.202-203

² Βλ.ο.π.1, σελ.203

³ Βλ.ο.π.1, σελ.203

⁴ Βλ.ο.π.1, σελ.203

Η ανατροφή μεταξύ θηλέων και αρρένων είναι εντελώς διαφορετική. Τα αγόρια μεταξύ έξι έως δεκατεσσάρων ετών παρακολουθούσαν σε μικρά ιδιωτικά σχολεία ενώ υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις ότι τα κορίτσια τύχαιναν κάποιας μόρφωσης έξω από το σπίτι.⁵ Κάποιες γυναίκες ήταν μορφωμένες. Οι γνώσεις που έχουμε για τη μόρφωση των γυναικών είναι ανεπαρκής. Μόνο μια γυναίκα στην αθηναϊκή τραγωδία, η Φαίδρα στον Ιππόλυτο (856-881) του Ευρυπίδη παρουσιάζεται ότι γνωρίζει να γράφει σε ένα άλλο όμως έργο του Ευρυπίδη (Ιφιγένεια εν Ταύροις 582-587), η Ιφιγένεια είχε ζητήσει από έναν Έλληνα φυλακισμένο να γράψει για εκείνη ένα γράμμα.⁶ Συνεπώς περισσότεροι θα ήταν οι μορφωμένοι άνδρες από τις γυναίκες. Έτσι θεωρητικά οι γυναίκες θα ήταν πνευματικά κατώτερες αφού οι άνδρες ήταν πιο ικανοί να διαβάζουν. Οι γυναίκες παντρεύονταν σύντομα οπότε δεν θα προλάβαιναν να μορφωθούν. Οι γυναίκες ωρίμαζαν γεννώντας το παιδί τους ενώ οι άντρες ωρίμαζαν μέσω της εκπαίδευσης σε κοινωνικά και στρατιωτικά καθήκοντα.⁷

Εφόσον η γυναίκα είχε την απαραίτητη μόρφωση ήταν και απειλή για τον άνδρα επειδή έτσι άνοιγε τους ορίζοντές της. Η άγνοια των γυναικών καθόριζε και τη διαφορά των δυο φύλων. Πολλές κοπέλες μάθαιναν να γράφουν και να διαβάζουν από τις μητέρες τους αυτό εντοπίζεται σε μερικές παραστάσεις αγγείων.⁸ Επίσης υπάρχουν και άλλες παραστάσεις αγγείων όπου κάποια κορίτσια προνομιούχα για την εποχή τους μάθαιναν μουσική και χορό από εξωτερικούς δασκάλους κάτι το οποίο διέθεταν οι γυναίκες των ανώτερων τάξεων.⁹ Τα κορίτσια κυρίως αυτά που ζούσαν μέσα στο σπίτι η κατάρτισή τους περιοριζόταν στα οικιακά. Η κατάρτιση αυτή θα περιλάμβανε ασχολίες όπως το μαγείρεμα, το καθάρισμα, το μεγάλωμα των μικρότερων παιδιών και η χειροτεχνία.¹⁰

Δεν είναι γνωστό αν τα κορίτσια των Αθηναίων ασκούσαν συστηματικά στο γυμνάσιο, όπως τα αγόρια, μερικές όμως ενδιαφέρουσες παραστάσεις αγγείων του 6^{ου}

⁵ Βλ.ο.π.1, σελ.204

⁶ Βλ.ο.π.1, σελ.204

⁷ Βλ.ο.π.1, σελ.204

⁸ Βλ.ο.π.1, σελ.205

⁹ Βλ.ο.π.1, σελ.205

¹⁰ Βλ.ο.π.1, σελ.205

και 5^{ου} αιώνα π.Χ. αναπαριστάνεται μια σκηνή όπου νεαρές γυναίκες λούονταν γυμνές στο ύπαιθρο, προφανώς σ' ένα κολπίσκο.¹¹ Άλλες κολυμπούν άλλες κάνουν βουτιές, μερικές αλείφονται με έλαια, κάποιες χτενίζουν τα μαλλιά τους και δύο στέκονται κάτω από τεχνητά λουτρά.¹²

Έχουν διασωθεί κάποια θραύσματα από αγγεία από το ιερό της Άρτεμις στη Βαραυρώνα όπου εικονίζουν κορίτσια που λαμβάνουν μέρος σε αγώνες δρόμου.¹³ Η δραστηριότητα αυτή θα είχε ασφαλώς θρησκευτικό χαρακτήρα και η γυμνότητα μερικών από τα μεγαλύτερα κορίτσια συνάδει προς την τελετή που λάμβανε χώρα πριν από την παραμονή στο ιερό, κατά την οποία η αφαίρεση των κίτρινων ενδυμάτων των μικρών «άρρητων» συμβόλιζε την προσέγγιση στη γαμήλια νύχτα και την επικείμενη μετάβαση στη ζωή της γυναίκας.¹⁴ Δεν υπάρχουν άλλες παραστάσεις σε διασωθέντα αθηναϊκά αγγεία που να εικονίζουν σκηνές από πραγματική αθλητική ζωή, υπάρχει όμως ένας αριθμός αναπαραστάσεων της μυθικού κυνηγού Αταλάντης, που παρουσιάζεται να αγωνίζεται μερικές φορές εναντίον του μυθικού ήρωα Πηλέα και σε μια παράσταση φαίνεται να ακουμπά πάνω σε μια αξίνα, ένα εργαλείο που οι παλαιστές χρησιμοποιούσαν για να σκάβουν τη γη στο χώρο του αγώνα.¹⁵ Είναι δύσκολο να πιστέψει κάποιος ότι η συνηθισμένη ενδυμασία της Αταλάντης στις αγγειογραφίες – σκούφος, στηθόδεσμος και κοντό παντελόνι – δεν βασιζόταν σε κάτι που φοριόταν στην πραγματική ζωή.¹⁶ Δεν πρέπει να παραληφθεί η παρουσία μερικών φανταστικών στοιχείων στις παραστάσεις αυτές και κανένα από τα πράγματα δεν υποδεικνύει με κάθε βεβαιότητα ότι ήταν αποδεκτό για τα κορίτσια των Αθηναίων να καταγίνονται σε αθλητικές δραστηριότητες έξω από ένα περιορισμένο θρησκευτικό περιεχόμενο.¹⁷

¹¹ Βλ.ο.π.1, σελ.205

¹² Βλ.ο.π.1, σελ.205

¹³ Βλ.ο.π.1, σελ.205

¹⁴ Βλ.ο.π.1, σελ.205-206

¹⁵ Βλ.ο.π.1, σελ.205-206

¹⁶ Βλ.ο.π.1, σελ.206

¹⁷ Βλ.ο.π.1, σελ.206

1.3 Ενήλικη ζωή της Αθηναίας

1.3.1 Εμμηνόρροια, έρωτας και εμμηνόπαυση

Σύμφωνα με το φιλόσοφο και φυσικό επιστήμονα Αριστοτέλη, οι μαστοί των κοριτσιών αρχίζουν να «φουσκώνουν» και αρχίζουν να έχουν εμμηνόρροια, αφού φθάνουν στην ηλικία των δεκατριών ετών.¹⁸ Οι γυναίκες σ' αυτή τη φάση της ζωής τους είναι πιο ευαίσθητες ο συγγραφέας της πραγματείας περί παρθενίων συμβουλεύει τους αναγνώστες του ότι τα κορίτσια κατά την πρώτη έμμηνη ρύση έχουν τη ροπή να υποφέρουν από παραισθήσεις, γιατί το στόμιο της μήτρας δεν έχει ακόμη ανοίξει με την ερωτική επαφή και γι' αυτό δεν μπορεί να φύγει όλο το αίμα.¹⁹ Αντίθετα ρέει προς την καρδιά και τους πνεύμονες, και γι' αυτό παρουσιάζουν πυρετό και ψυχοπαθητικές τάσεις αυτοκτονίας, κάποια κορίτσια έβλεπαν οράματα που τα ενθάρρυναν να πέσουν σε πηγάδια και να πνιγούν.²⁰ Η ιπποκρατική θεωρία υποστηρίζει ότι η συνέυρεση και η εγκυμοσύνη έχουν ως αποτέλεσμα το άνοιγμα του σώματος της γυναίκας και τη δημιουργία μέσα σ' αυτό του ανεμπόδιστου χώρου, που είναι το σήμα μιας πλήρως λειτουργικής γυναίκας.²¹ Η συμβουλή είναι γενικά σύμφωνη με την ελληνική αντίληψη ότι τα κορίτσια πρέπει να παντρεύονται μόλις φθάσουν στην εφηβεία.²²

Κατά την άποψη του Αριστοτέλη ο γάμος «εξημερώνει» τα κορίτσια. Οι γυναίκες φορούσαν μάλλινα κουρέλια κατά την εμμηνόρροια, αυτά που έμεναν τα υπόλοιπα των υφασμάτων από την κατασκευή των ενδυμάτων. Η αναφορά των ιπποκρατικών γιατρών είναι ο τρόπος με τον οποίο η εμμηνόρροια επηρεάζει την αναπαραγωγή.²³ Όταν η γυναίκα είναι υγιής το αίμα της θα τρέχει όπως εκείνο από το θυσιογενε ζώο. Οι γυναίκες που έχουν περίοδο άφθονη και διαρκεί περισσότερο από

¹⁸ Βλ.ο.π.1, σελ.153

¹⁹ Βλ.ο.π.1, σελ.153

²⁰ Βλ.ο.π.1, σελ.153

²¹ Βλ.ο.π.1, σελ.153

²² Βλ.ο.π.1, σελ.153

²³ Βλ.ο.π.1, σελ.154

τέσσερις ημέρες είναι γενικά φιλάσθενες και είναι δύσκολο να αποκτήσουν παιδιά.²⁴ Όταν η περίοδος διαρκεί λιγότερο από τρεις μέρες και είναι ανεπαρκής, οι γυναίκες είναι υγιείς και γερές.²⁵ Διακοπή της εμμηνόρροιας μπορεί πιθανόν να συμβαίνει σε άγαμες γυναίκες και μπορεί να αποδειχθεί μοιραία, αν διαρκέσει περισσότερο από δυο μήνες.²⁶ Η γυναίκα θεωρείται πιο ευάλωτη από έναν άνδρα.

Οι γυναίκες της κλασικής περιόδου είχαν ως κύρια αξία την ικανότητα να γεννούν παιδιά. Οι Ιπποκρατικοί θεωρούσαν πως αν μια γυναίκα δεν έχει ερωτική επαφή μπορεί να της κοστίσει την υγεία της. Οι γυναίκες όταν έρχονται σε ερωτική επαφή με τους άνδρες έχουν καλύτερη υγεία από ότι αν δεν συννευρίσκονται. Η μήτρα γίνεται πιο υγρή όταν η γυναίκα έρχεται σε επαφή με τον άνδρα και έτσι δεν πονά όταν της έρχεται η έμμηνος ρύση.

Μια γραφική ερμηνεία προέρχεται από ένα πρόσωπο σε κάποιο διάλογό του Πλάτωνα, που μας λέει ότι η μήτρα είναι ένα ζώο μέσα στη γυναίκα, που επιθυμεί να γεννά παιδιά.²⁷ Αν δεν συμβεί αυτό η μήτρα γίνεται νευρώδης και αρχίζει να περιπλανάται στο σώμα.

Υπήρχε και κοινωνική πίεση των γυναικών να παντρευτούν και να αποκτήσουν παιδιά έτσι προκαλούσε αρκετό άγχος στα νεαρά κορίτσια αν δεν τα κατάφερναν να αποκτήσουν σύζυγο στη χρονική στιγμή που έπρεπε.

Οι Ιπποκρατικοί συγγραφείς ίσως να αγνοούν τη φύση του γυναικείου οργασμού.²⁸ Μια δήλωση πληροφορεί του αναγνώστη ότι από τη στιγμή που αρχίζει η συνεύρεση η γυναίκα αισθάνεται ικανοποίηση σε όλη τη διάρκειά της, ώσπου να εκσπερματώσει ο άνδρας.²⁹

Οι Έλληνες αναγνώριζαν ότι ο έρωτας είναι πηγή αμοιβαίας ευχαρίστησης και για τον άνδρα και για τη γυναίκα. Σε πολλές αγγειογραφίες παρουσιάζονται οι

²⁴ Βλ.ο.π.1, σελ.154

²⁵ Βλ.ο.π.1, σελ.154

²⁶ Βλ.ο.π.1, σελ.154

²⁷ Βλ.ο.π.1, σελ.156

²⁸ Βλ.ο.π.1, σελ.157

²⁹ Βλ.ο.π.1, σελ.157

γυναίκες χαμογελαστές και να διασκεδάζουν κατά την ερωτική επαφή καθώς επίσης φαίνεται και η υποδεέστερη θέση έναντι του ανδρός.

Πολλοί γυναικείοι χαρακτήρες δημιουργήθηκαν από τον κωμικό συγγραφέα Αριστοφάνη. Η Λυσιστράτη για παράδειγμα αποκαλύπτει ότι το μεγαλεπήβολο σχέδιό της να δώσει τέλος στον πόλεμο περιλαμβάνει και ερωτική αποχή από την πλευρά των γυναικών, λέγεται για τρομακτική άρνηση.³⁰

Μερικοί Έλληνες δεν ενέκριναν τη γυναικεία ερωτική επιθυμία, τουλάχιστον όσον αφορά τις συζύγους.³¹ Οι γυναίκες έπρεπε να καταπιέσουν τις ερωτικές επιθυμίες τους μέσα στο γάμο τους. Μέσα από τα έργα του Ξενοφώντα παρατηρείται ότι οι άνδρες παντρευόντουσαν για να κάνουν οικογένεια όχι για τις σαρκικές τους ανάγκες αυτό το αναζητούσαν στα πορνεία.

Κατά τον Αριστοτέλη (Περί τα ζώα ιστορία 589 β) η περίοδος στις γυναίκες σταματούσε γύρω στα σαράντα, μερικές όμως παρέμεναν γόνιμες ως τα πενήντα και δεν ήταν άγνωστες εγκυμοσύνες σ' αυτή την ηλικία.³² Για την εμμηνόπαυση γίνεται ελάχιστος λόγος στην ελληνική φιλολογία.³³ Αυτό συμβαίνει γιατί ήταν πολύ λίγες γυναίκες που ζούσαν μέχρι εκείνη την ηλικία της εμμηνόπαυσης. Επίσης δεν γινόταν αναφορά στις πιο μεγάλες σε ηλικία γυναίκες γιατί οι γόνιμες γυναίκες ήταν πιο ενδιαφέρουσες για σχολιασμό από τις μη γόνιμες γυναίκες. Παρατηρείται διάκριση μεταξύ νέων και πιο μεγάλων γυναικών στην κλασική Αθήνα.

1.3.2 Εγκυμοσύνη, έκτρωση, τοκετός και υιοθεσία

Η εγκυμοσύνη ήταν μια δύσκολη περίοδος της γυναίκας στην κλασική Αθήνα. Η γυναίκα υπέφερε από αδιαθεσία και πονοκεφάλους όταν ήταν έγκυος. Όταν οι γυναίκες περίμεναν κορίτσι ήταν πιο ευαίσθητες στην εγκυμοσύνη τους. Ο μεγαλύτερος ίσως κίνδυνος για τις εγκυμονούσες ήταν ότι έμεναν έγκυες σε πολύ

³⁰ Βλ.ο.π.1, σελ.158

³¹ Βλ.ο.π.1, σελ.158

³² Βλ.ο.π.1, σελ.173-174

³³ Βλ.ο.π.1, σελ.174

μικρή ηλικία γύρω στα δεκαπέντε τους χρόνια. Όταν οι γυναίκες μένουν έγκυες σε τόσο μικρή ηλικία έχουν πολύ δύσκολο τοκετό και πιθανόν να πεθάνουν στη γέννα.

Η γέννηση παιδιών από τις νόμιμες συζύγους ήταν κάτι ιερό. Ακόμη κατά τον Πλάτωνα ήταν και ιερότατο χρέος και σφοδρή επιθυμία, με τη γέννηση των παιδιών οι γεννήτορες αποκτούν δόξα και δεν αφήνουν να ξεχαστεί το όνομά τους μετά τον θάνατό τους και κυρίως γιατί τα παιδιά και τα παιδιά των παιδιών τους κάνουν αθάνατο το γένος των ανθρώπων.³⁴ Οι μέλλουσες μητέρες έπρεπε να φροντίζουν για την ευγονία. Όφειλαν στην πατρίδα τους να δίνουν γερά και όμορφα τέκνα. Η γυναίκα είχε σπουδαίο ρόλο στην αρχαία Αθήνα ήταν αυτή που συνέχιζε μέσω της εγκυμοσύνης της το γένος. Έπρεπε οι γυναίκες να είναι καλοδιάθετες και χαρούμενες μέχρι τη στιγμή του τοκετού. Έτρωγαν σωστά με θρεπτικές τροφές και έπρεπε να είναι ήρεμες. Σοβαρό ρόλο κατά τον Αριστοτέλη για τη γέννηση υγιών τέκνων έπαιζε η ηλικία των γονέων καθώς και η διαφορά ηλικίας γονέων και παιδιών.³⁵ Δεν έπρεπε τα παιδιά να έχουν μεγάλη διαφορά από τους γονείς τους αλλά και ούτε η ηλικία των γονέων να είναι πολύ κοντά με την ηλικία των τέκνων τους. Όταν τα παιδιά έχουν κοντινή ηλικία με τους γονείς τους τότε ο σεβασμός θα είναι μικρότερος όπως συμβαίνει και μεταξύ συνομηλίκων, ακόμη η μικρή απόσταση της ηλικίας του πατέρα και των παιδιών θα δυσχεραίνει τη διοίκηση των οικογενειακών πραγμάτων και θα προξενεί φιλονικίες.³⁶

Σημαντικό ρόλο επίσης στην απόκτηση των τέκνων ήταν και η καταγωγή των γονέων. Ο Πλούταρχος συμβουλεύει γι' αυτό τον λόγο τους μέλλοντες πατεράδες να μην παντρεύονται με τυχαίες γυναίκες, όπως πχ με εταίρες και παλλακίδες γιατί τα παιδιά που θα γεννηθούν από γονείς μη καλής οικογένειας θα τα ακολουθούν ανεξίτηλα σ' όλη τους τη ζωή τα στίγματα της ταπεινής καταγωγής και θα είναι πρόχειρα σ' όσους έχουν την διάθεση να τα κατακρίνουν και να τα κακολογούν.³⁷ Παρατηρείται η διαφορά μεταξύ των γυναικών που είναι για τεκνοποίηση και των

³⁴ Βρεττός Λάμπρος (2003), Γάμος, γέννηση, θάνατος στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Σαββάλας σελ.54

³⁵ Βλ.ο.π.34, σελ.56

³⁶ Βλ.ο.π.34, σελ.57

³⁷ Βλ.ο.π.34, σελ.57-58

γυναικών που οι άνδρες έχουν για τις σεξουαλικές τους συνευρέσεις. Οι εταίρες και οι παλλακίδες είναι πολύ κατώτερες γυναίκες στην κλασική Αθήνα.

Όταν η γυναίκα ήταν έγκυος ήταν πολύ πιθανό να πεθάνει έτσι λοιπόν επειδή πίστευαν στους δαίμονες έπρεπε με κάποιο τρόπο να απαλλαγούν. Πίστευαν σε θεότητες πχ την Ήρα, την Αφροδίτη, την Αθηνά κ.α. Οι γυναίκες έταζαν τα παιδιά τους πριν γεννηθούν για να είναι γερά και να έχουν εύκολο τοκετό.

Οι γυναίκες απαγορευόταν να σπουδάσουν ιατρική και μαιευτική και αυτό ήταν μόνο προνόμιο των ανδρών να σπουδάσουν.³⁸ Πολλές γυναίκες πέθαιναν επειδή ντρέπονταν να τις δουν γυμνές οι άντρες. Υπήρχε διάκριση μεταξύ γυναικών και ανδρών στην κλασική Αθήνα στη μόρφωση και αυτό είχε και αντίκτυπο και στη ζωή τους. Το γεγονός των θανάτων έκανε τη νεαρή Αθηναία Αγνοδίκη να φορέσει ανδρικά ρούχα, να μαθητεύσει στον γιατρό Ηρόφιλο (3^{ος} αιων.πΧ) και να μάθει Ιατρική και μαιευτική.³⁹ Έτσι λοιπόν ως «άντρας» ασκούσε το επάγγελμα του γιατρού με μεγάλη επιτυχία και τότε οι άλλοι γιατροί από ζήλεια την κατηγορήσαν για μοιχεία.⁴⁰ Στον Άρειο Πάγο, όπου κατάληξε η κατηγορία, φανέρωσε το φύλο της και δικάστηκε σύμφωνα με το νόμο, λόγω όμως της επέμβασης των ευγενών Αθηναίων γυναικών αθώθηκε.⁴¹ Από τότε επιτράπηκε με νόμο στις ελεύθερες γυναίκες να ασκούν, την ιατρική.⁴²

Φαίνεται από το παραπάνω περιστατικό της νεαρής Αθηναίας η δίψα για γνώση και ότι αφήφησε όλους τους κινδύνους για να σπουδάσει αυτό που αγαπούσε. Βλέπουμε ότι η γυναίκα είχε μια κατώτερη θέση έναντι των ανδρών ακόμη και στη μόρφωση.

Οι Αθηναίες τύλιγαν τα νεογέννητα με σπάργανο στο οποίο ήταν ζωγραφισμένη ή κεντημένη η κεφαλή της Γοργώς (δαιμονικό ον, που χαρακτηρίζεται από ισχυρές αποτρόπαιες ιδιότητες) και ολόγυρα κεντούσαν φίδια σε σχήμα αιγίδας.⁴³

³⁸ Βλ.ο.π.34, σελ.63

³⁹ Βλ.ο.π.34, σελ.63

⁴⁰ Βλ.ο.π.34, σελ.63

⁴¹ Βλ.ο.π.34, σελ.63

⁴² Βλ.ο.π.34, σελ.63

⁴³ Βλ.ο.π.34, σελ.65

Η λεχώνα για σαράντα μέρες δεν μπορούσε να μπει στον ναό ως ακάθαρτη.⁴⁴ Την τεσσαρακοστή πρώτη μέρα λουζόταν και πήγαινε στο ναό και προπάντων στο ιερό της Αρτέμιδας.⁴⁵

Η ανατροφή και η φροντίδα των νεογέννητων την είχε η μητέρα και η τροφός (η παραμάννα), για τις πλούσιες οικογένειες.⁴⁶ Η μάνα ήταν υπεύθυνη για το μωρό μέχρι δυο ετών. Οι παραμάννες όφειλαν να έχουν στην αγκαλιά τους τα παιδιά όταν τα έβγαζαν έξω από το σπίτι μέχρι να είναι δυνατά να περπατήσουν μόνα τους.

Στην Αθήνα όποιος δεν επιθυμούσε να αποκτήσει μεγάλη οικογένεια είχε στη διάθεση του δυο μέσα που θεωρούνταν νόμιμα: την εξάμβλωση (έκτρωση) και την απόθεση (έκθεση) του νεογέννητου.⁴⁷ Πίστευαν ότι με την αποφυγή της γέννησης πολλών τέκνων α) απέφευγαν τη φτώχεια, β) όταν υπήρχαν πολλά παιδιά τα μερίδια της πατρικής περιουσίας μίκραιναν πολύ και γ) ο σύζυγος ικανοποιούσε τις σεξουαλικές ανάγκες του στις εταίρες και στις παλλακίδες.

Κατά τον Αριστοτέλη η έκτρωση έπρεπε να γίνει πριν το έμβρυο αποκτήσει ζωή και αίσθημα. Ο Λύσιος θεωρούσε την άμβλωση αθέμιτη και αξιόποινη.⁴⁸

Η έκτρωση γενικά δεν καταδικάζεται από τους φιλοσόφους. Στην ιδεατή πολιτεία του Πλάτωνα, έκτρωση και έκθεση είναι δυο μέθοδοι που ορίζονται από το νόμο για την τεκνοποίηση των αποτελεσμάτων των ερωτικών σχέσεων μεταξύ προσώπων κάτω της νόμιμης ηλικίας.⁴⁹

Κατά την έκθεση, που στα νόθα και στα κορίτσια ήταν συχνότερη, άφηναν έξω το νεογέννητο μέσα σε ένα δοχείο ή σε μια χύτρα από άργιλο, που θα γινόταν και

⁴⁴ Βλ.ο.π.34, σελ.65-66

⁴⁵ Βλ.ο.π.34, σελ.66

⁴⁶ Βλ.ο.π.34, σελ.67

⁴⁷ Βλ.ο.π.34, σελ.69

⁴⁸ Βλ.ο.π.34, σελ.69

⁴⁹ Βλ.ο.π.1, σελ.170

ο τάφος του.⁵⁰ Τα χρυσαφικά που άφηναν στα έκθετα πιθανόν τα άφηναν ως στοιχεία μετέπειτα αναγνώρισης τους.⁵¹

Τα έκθετα παιδιά όσα ζούσαν τα έπαιρνε κάποιος και τα μεγάλωνε για να τα κάνει δούλους. Μερικές στείρες παρίσταναν τις έγκυες, έπαιρναν ένα γιο και έτσι ξεγελούσαν τους άνδρες τους που επιθυμούσαν παιδί και κυρίως αγόρι.⁵²

Όσα ζευγάρια δεν αποκτούσαν παιδιά και ήταν σε μεγάλη ηλικία μπορούσαν να υιοθετήσουν. Συνήθως προτιμούσαν αγόρια να υιοθετήσουν και αυτό για να υπάρχει κάποιος να τους προσφέρει τις επιτάφιες θυσίες και να εκτελεί όλες τις συνηθισμένες τελετές προς τους νεκρούς.⁵³ Και δεν σκέφτονταν μόνο οι άνθρωποι έτσι ως άτομα, αλλά και η Πολιτεία έπαιρνε παρόμοια μέτρα για το κοινό συμφέρον.⁵⁴ Γιατί με νόμο επέβαλε στον άρχοντα τη φροντίδα, ώστε να μη μένουν οι οικογένειες χωρίς απογόνους.⁵⁵

Αναφορά στους άτεκνους έκανε και ο Ευριπίδης στο έργο του Μήδεια όπου με το στόμα της ίδιας της Μήδειας, λέει ότι οι άνθρωποι που δεν απέκτησαν παιδιά και δεν γνωρίζουν τίποτε γι' αυτά ζούνε πιο ευτυχισμένοι από τους γονιούς τους.⁵⁶

Παρ' όλα αυτά όμως προσφεύγουν στον ιερότατο θεσμό της υιοθεσίας πολλά άτεκνα ζευγάρια. Ακόμη υιοθεσία μπορούσε να κάνει και αυτός που είχε κόρες μόνο αφού πρώτα τις πάντρευε με τους κληρονόμους του, οι οποίοι έπαιρναν και την περιουσία του.⁵⁷ Συνεπώς αν δεν τις πάντρευε τις θυγατέρες του, δεν μπορούσε να υιοθετήσει ούτε να δώσει την περιουσία του σε κανέναν.⁵⁸ Οι γυναίκες παρατηρείται ότι είχαν δευτερεύοντα ρόλο και ο άνδρας υπερέχει σ' όλους τους τομείς. Πάντα εξαρτάται από τον πατέρα της είτε από τον άνδρα της.

⁵⁰ Βλ.ο.π.34, σελ.70

⁵¹ Βλ.ο.π.34, σελ.70

⁵² Βλ.ο.π.34, σελ.72

⁵³ Βλ.ο.π.34, σελ.73

⁵⁴ Βλ.ο.π.34, σελ.73

⁵⁵ Βλ.ο.π.34, σελ.73

⁵⁶ Βλ.ο.π.34, σελ.74

⁵⁷ Βλ.ο.π.34, σελ.75

⁵⁸ Βλ.ο.π.34, σελ.75

1.3.3 Ο γάμος στην κλασική Αθήνα

Κάθε αξιοσέβαστη γυναίκα στην Αθήνα των κλασικών χρόνων (από το 480 έως το 323πΧ περίπου) παντρευόταν αν μπορούσε.⁵⁹ Το να μείνει ανύπαντρη, όπως ισχυρίζεται η Μήδεια, δεν ήταν μια εναλλακτική λύση.⁶⁰ Οι γυναίκες της Αθήνας όφειλαν να έχουν σεμνότητα και το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους να το περάσουν μέσα στο σπίτι τους, εκτός αν συμμετείχαν σε θρησκευτικές εορτές.

Οι περισσότερες γυναίκες παντρεύονταν μεταξύ δεκατεσσάρων και δεκαοχτώ ετών. Το γεγονός πως θεωρούσαν τις κοπέλες αχαλίνωτες και με δυσκολία μπορούσαν να τις ελέγχουν, αποτελούσε έναν καλό λόγο για να τις παντρεύουν σε νεαρή ηλικία, επειδή οι πατέρες τους, που τότε ήταν περίπου σαράντα πέντε χρονών ήθελαν να τις αποκαταστήσουν πριν πεθάνουν.⁶¹ Επίσης σημαντικό ήταν να μη μείνουν έγκυες, όσο ήταν ανύπαντρες, και πιο εύκολος τρόπος για να τις προφυλάξουν ήταν να τους βρουν το συντομότερο συζύγους.⁶²

Αν μια γυναίκα πέθαινε, πριν παντρευτεί, θεωρούσαν πως δεν μπόρεσε να εκπληρώσει τον πρωταρχικό στόχο της στη ζωή.⁶³ Μερικές φορές τοποθετούσαν στον τάφο της ένα ειδικό πήλινο αγγείο, τη λουτροφόρο, το οποίο κανονικά το χρησιμοποιούσαν στο τελετουργικό λουτρό της νύφης την παραμονή του γάμου της.⁶⁴ Μ' αυτό τον τρόπο προφανώς δήλωναν ότι η νεαρή γυναίκα είχε παντρευτεί τον θάνατο.

Οι περισσότερες γυναίκες θεωρούσαν το σύζυγο τους ως έναν άγνωστο, και αυτό γιατί οι γάμοι ήταν συμφωνημένοι από τον γαμπρό και από τον πατέρα της

⁵⁹ Κων/νος Μπούρα (2004), *Οι γυναίκες στον Αρχαίο Κόσμο*, Αθήνα: Πατάκη, σελ.97

⁶⁰ Βλ.ο.π.59, σελ.97

⁶¹ Sue Blundell, (2006), *Οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, σελ.37

⁶² Βλ.ο.π.61, σελ.37

⁶³ Βλ.ο.π.61, σελ.37

⁶⁴ Βλ.ο.π.61, σελ.37

νύφης, ή τον κηδεμόνα της όταν δεν υπήρχε πατέρας. Καμία γυναίκα δεν είχε λόγο στην επιλογή του γαμπρού.

Σε ορισμένες περιπτώσεις οι κοπέλες δεν γνώριζαν καθόλου τον άνδρα, τον οποίο παντρευόταν, ενώ σε άλλες τον είχαν τουλάχιστον συναντήσει λίγες φορές, αφού οι γάμοι ανάμεσα σε πρώτα εξαδέλφια ήταν αρκετά συνηθισμένοι.⁶⁵ Ο γάμος περιελάμβανε κάποιες βασικές αλλαγές για τη νύφη, όπως τη μετακόμιση σε έναν καινούργιο σπίτι, την απώλεια της παρθενίας της, και την προοπτική να μοιραστεί τη ζωή της με έναν άνδρα κατά κανόνα πολύ μεγαλύτερο της, γύρω στα τριάντα, ενώ εκείνη ήταν δεκατεσσάρων έως δεκαοχτώ ετών.⁶⁶ Άλλες γυναίκες ο γάμος μπορεί να σήμαινε και απομάκρυνση από το πατρικό τους επειδή μπορεί να πήγαιναν σε άλλο χωριό ή πόλη. Πολλές κοπέλες σ' αυτή την τρυφερή ηλικία έβλεπαν τη ζωή τους να αλλάζει και αυτό πιο πολύ τρομακτικό φαίνεται παρά χαρμόσυνο γεγονός. Η γυναίκα σ' όλες τις φάσεις της ζωής της είτε παντρεμένη είτε ανύπαντρη έχει ένα κηδεμόνα ή τον πατέρα ή τον σύζυγο ποτέ δεν είναι ανεξάρτητη. Η Αθηναία παρέμενε νομικά ανήλικη ολόκληρη τη ζωή της, έπρεπε να είναι πάντα στην προστασία ενός κηδεμόνα, του κυρίου, ο οποίος τη στήριζε οικονομικά και την εκπροσωπούσε σε νομικές υποθέσεις.⁶⁷ Αν ο άνδρας της πέθαινε, αναλάμβανε το ρόλο του κυρίου ο πρωτότοκος γιος της, εφόσον ήταν πάνω από δεκαοχτώ χρονών, αλλιώς επέστρεφε στην κηδεμονία του πατέρα της ή του εγγύτερου άρρενα συγγενή (αδελφού, θείου ή εξαδέλφου).⁶⁸

Οι δικανικοί λόγοι των ρητόρων του 4^{ου} αιώνα μας παρέχουν μια πλούσια σοδειά πληροφοριών σχετικά με τις γαμήλιες πρακτικές των Αθηναίων, απ' όπου προκύπτει πως αυτές αναπτύχθηκαν με βάση τις πρακτικές της αρχαϊκής εποχής, χωρίς ποτέ να φθάνουν σε ένα νομικό καθεστώς ξεκάθαρα προσδιορισμένο.⁶⁹ Ο γάμος δεν είναι ποτέ μια ελεύθερη επιλογή εκ μέρους της νέας γυναίκας. Η ελευθερία είναι ακόμη πιο περιορισμένη στην περίπτωση της επικλήρου, καθώς αυτή

⁶⁵ Βλ.ο.π.61, σελ.44

⁶⁶ Βλ.ο.π.61, σελ.44

⁶⁷ Βλ.ο.π.61, σελ.44

⁶⁸ Βλ.ο.π.61, σελ.44

⁶⁹ Glante Mosse (2004), Η γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: , σελ.57

είναι υποχρεωμένη να παντρευτεί τον πιο κοντινό της συγγενή από την πατρική γενιά.⁷⁰

Ο γάμος περιλάμβανε ορισμένες τελετουργίες. Λίγο πριν το γεγονός, στην τελετή των αρραβώνων, στην εγγύη, ο πατέρας ή ο κηδεμόνας της νύφης έλεγε τα εξής: «Παραδίδω σε σένα αυτή τη γυναίκα για τη σπορά νόμιμων παιδιών».⁷¹

Τη βραδιά του γάμου ο πατέρας της νύφης οργάνωνε γιορτή στο σπίτι του. Ο γαμπρός και η νύφη μεταφέρονται το σούρουπο στο νέο τους σπίτι με άμαξα ή με άρμα συνοδευόμενοι από συγγενείς και φίλους.⁷² Εκεί τους υποδεχόταν η μητέρα του γαμπρού κρατώντας πυρσούς, σύμβολο της συνέχισης της γενεολογικής γραμμής, την οποία εξασφάλιζε ο γάμος.⁷³

Ο σύζυγος οδηγούσε τη νύφη μέσα στο σπίτι και την πήγαινε στην εστία, στο κεντρικό σημείο του νέου της σπιτιού.⁷⁴ Οι καλεσμένοι φώναζαν στον γαμπρό και στη νύφη «ευλογημένοι» και περιέλουζαν το ζευγάρι με ξηρούς καρπούς και αποξηραμένα φρούτα, που συμβόλιζαν την ευημερία και τη γονιμότητα.⁷⁵ Οι τελετουργίες κορυφώνονταν, όταν ο γαμπρός οδηγούσε τη νύφη μέσα στην κρεβατοκάμαρα, ενώ οι καλεσμένοι έψελναν ένα γαμήλιο ύμνο, και τότε μάλλον η νύφη απομάκρυνε το πέπλο της με τελετουργική χειρονομία.⁷⁶ Μέσα στην κρεβατοκάμαρα τελούσαν μόνοι τους τις δυο τελευταίες τελετουργίες πριν ολοκληρωθεί ο γάμος η νύφη έτρωγε ένα κυδώνι, σύμβολο της σεξουαλικότητας της, και ο γαμπρός της έβγαζε τη ζώνη.⁷⁷

Στην Αθήνα η αιμομιξία δεν απαγορευόταν, γάμοι γίνονταν μεταξύ συγγενών όπως: α) μεταξύ επικλήρου και του στενότερου συγγενή, για να μην πάει η περιουσία

⁷⁰ Βλ.ο.π.69, σελ.58

⁷¹ Sue Blundell (2006), Οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα, Αθήνα: Καρ , σελ.45

⁷² Βλ.ο.π.71, σελ.45

⁷³ Βλ.ο.π.71, σελ.45

⁷⁴ Βλ.ο.π.71, σελ.45

⁷⁵ Βλ.ο.π.71, σελ.45-47

⁷⁶ Βλ.ο.π.71, σελ.47

⁷⁷ Βλ.ο.π.71, σελ.47

σε ξένη οικογένεια.⁷⁸ Η επίκληρος ονομαζόταν η ορφανή μοναχοκόρη, στην οποία αν δεν υπήρχε αδελφός, περιερχόταν η πατρική περιουσία – κληρονομία. Κύριος αυτής εθεωρείτο ο πλησιέστερος συγγενής, ο οποίος όφειλε να προστατεύει αυτήν και την περιουσία της και σε αυτόν ανήκε το πρώτο δικαίωμα να την παντρευτεί.⁷⁹

β) Μεταξύ αδελφού και αδελφής από τον ίδιο πατέρα και άλλη μητέρα.⁸⁰ Για παράδειγμα η κόρη του Θεμιστοκλή Μνησιπτολέμη, που γεννήθηκε απ' τον δεύτερο γάμο του μεγάλου πολιτικού, παντρεύτηκε τον αδελφό της Αρχέπολη, που είχε γεννηθεί από άλλη μητέρα.⁸¹

γ) Μεταξύ θείου και ανιψιάς.⁸²

δ) Μεταξύ πρωτοξάδελφων.⁸³

Στο αρχαίο Ελληνικό σπίτι υπήρχαν τα δωμάτια όπου ήταν για τις γυναίκες τα οποία πολλές φορές ήταν όχι μόνο ένα αλλά περισσότερα, όπου εκεί δούλευαν και κοιμόντουσαν τα γυναικεία μέλη του σπιτιού, ενώ ο υπόλοιπος χώρος χρησιμοποιείτο από τους άνδρες και τους επισκέπτες τους. Οι γυναίκες φαίνεται πως είχαν ξεχωριστές δραστηριότητες και δεν συναναστρέφονται πολύ με τους άνδρες.

Αξιοσημείωτο να αναφερθεί είναι και η προίκα. Πριν έρθει η ώρα των τελετών του γάμου δινόταν η «εγγύη» (εγγύηση - αρραβώνας) θεσμός γενικός σε όλη την Ελλάδα.⁸⁴ Η εγγύη ήταν η τοποθέτηση ενέχυρου στο χέρι κάποιου, η εγγύηση.⁸⁵ Αυτή ήταν ένα προφορικό αλλά επίσημο συμφωνητικό ανάμεσα στον μνηστήρα και στον κύριο του κοριτσιού, παρουσία μαρτύρων.⁸⁶ Η γυναίκα βέβαια δεν ήταν

⁷⁸ Λάμπρος Βρεττός (2003), Γάμος, γέννηση, θάνατος στην αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Σαββάλας σελ.20

⁷⁹ Βλ.ο.π.78, σελ.20

⁸⁰ Βλ.ο.π.78, σελ.21

⁸¹ Βλ.ο.π.78, σελ.21

⁸² Βλ.ο.π.78, σελ.21

⁸³ Βλ.ο.π.78, σελ.21

⁸⁴ Βλ.ο.π.78, σελ.27-28

⁸⁵ Βλ.ο.π.78, σελ.27

⁸⁶ Βλ.ο.π.78, σελ.28

παρούσα σ' αυτή τη διαδικασία καθώς διαφαίνεται και η κατώτερη θέση που είχε ακόμη δεν είχε λόγο και ρόλο στην κλασική Αθήνα. Αντίθετα αν ο άνδρας που θα παντρευόταν ήταν ενήλικος παρευρισκόταν μόνος χωρίς τη συνοδεία το κηδεμόνα του (πατέρα). Την συμβουλή του πατέρα του ο γαμπρός την έπαιρνε για την επιλογή της νύφης και μετά αποφάσιζε και δεσμευόταν. Χωρίς την εγγύηση τα παιδιά που θα γεννιόντουσαν δεν θεωρούνταν γνήσια και επομένως στερούνταν τα κληρονομικά και πολιτικά δικαιώματα.⁸⁷ Έτσι λοιπόν η εγγύηση και η προίκα της νύφης ήταν υποχρεωτική για να είναι νόμιμος ο γάμος. Την προίκα ο σύζυγος δεν είχε κανένα δικαίωμα να την εκποιήσει επειδή ανήκε στη γυναίκα. Εάν ο γάμος διαλυόταν την προίκα την ξαναέπαιρνε η γυναίκα. Για το λόγο αυτό η προίκα, σύμφωνα με νόμο, εξασφαλιζόταν με υποθήκη (αποτίμημα) σε ακίνητα.⁸⁸ Ο Δημοσθένης (Κατά Νεαίρας 52) αναφέρει ότι, σύμφωνα με τον νόμο, όταν κάποιος σύζυγος διώχνει τη γυναίκα του οφείλει να της δίνει την προίκα, διαφορετικά αν δεν την δώσει αμέσως να πληρώνει τόκους από την ημέρα της αποπομπής της από το σπίτι και την προίκα.⁸⁹ Το δικαίωμα αυτό να το έχει ο νόμιμος προστάτης της νύφης να προσφύγει με αγωγή στο Ωδείο για τη διατροφή της. Με την επιστροφή της προίκας δεν επιστρέφονταν τα διάφορα δώρα.⁹⁰

Σε περίπτωση που η χήρα έμενε με παιδιά, τότε ή επέστρεφε στο πατρικό της σπίτι παίρνοντας και την προίκα της ή έμενε στο σπίτι του συζύγου της με τα παιδιά της.⁹¹ Αν έμενε χήρα χωρίς παιδιά επέστρεφε στο πατρικό της σπίτι και έπαιρνε και την προίκα της.⁹² Αν πέθαινε η σύζυγος και είχε παιδιά τότε τα παιδιά της την κληρονομούσαν την προίκα της, αν όμως πέθαινε χωρίς να έχει παιδιά, η προίκα της επιστρεφόταν στον κύριο της.⁹³

⁸⁷ Βλ.ο.π.78, σελ.28

⁸⁸ Βλ.ο.π.78, σελ.29

⁸⁹ Βλ.ο.π.78, σελ.29

⁹⁰ Βλ.ο.π.78, σελ.29

⁹¹ Βλ.ο.π.78, σελ.29

⁹² Βλ.ο.π.78, σελ.29

⁹³ Βλ.ο.π.78, σελ.29

Ο νόμος στην κλασική Αθήνα απαιτούσε να έχει συναφθεί πριν από το γάμο συμβόλαιο μνηστείας, η εγγύη, ή να υπάρχει επιδικασία, δηλαδή απόφαση του δικαστηρίου που κανόνιζε αν η απαίτηση ενός πολίτη να παντρευτεί μια επίκληρο ήταν νόμιμη ή όχι.⁹⁴ Στις κανονικές περιπτώσεις με εγγύη, ο πατέρας ή ο κηδεμόνας μιας κόρης έδινε στο γαμπρό επίσημα και ενώπιον μαρτύρων, την υπόσχεση γάμου και όριζε το ύψος της προίκας που θα έπαιρνε με τη σύναψη του γάμου. Έτσι η γυναίκα περνούσε στην κυριεία του γάμου. Η συμβίωση των συζύγων, το συνοικειν, που αποτελούσε και την αρχή του έγγαμου βίου, μπορούσε να αρχίσει να ισχύει πολύ αργότερα. Χαρακτηριστική περίπτωση της μικρής αδελφής του Δημοσθένη που ο πατέρας της την πάντρεψε πριν πεθάνει, σε ηλικία πέντε ετών με εγγύη.⁹⁵

Δεν ήταν απλώς μνηστεία αλλά το ουσιαστικό μέρος της επιγαμίας, η εγγύη δεν είχε εντούτοις τον ίδιο δεσμευτικό χαρακτήρα με την τελική πράξη του γάμου, την έκδοσιν, γιατί γνωρίζουμε δυο τουλάχιστον περιπτώσεις που ο γάμος δεν έγινε τελικά παρόλο που υπήρχε η εγγύη.⁹⁶

Η τελεσιδική εφαρμογή της εγγύης γινόταν με την έκδοσιν της νύφης, οπότε ο πατέρας της την παρέδιδε κανονικά στο σύζυγο, ο οποίος την οδηγούσε στον οίκο που θα ζούσαν πλέον μαζί – εξ ου και συνοικειν είναι ο αρχαίος ελληνικός όρος για το γάμο.⁹⁷

Το διαζύγιο είχε για τις γυναίκες τις ίδιες συνέπειες με τη χηρεία. Η παράδοση αναφέρει ότι για να ζητήσει μια γυναίκα διαζύγιο (απόλειψις), έπρεπε να καταφύγει προσωπικά στον επώνυμο άρχοντα ή να ζητήσουν οι συγγενείς της να καταχωρηθεί το διαζύγιο στα αρχεία, ενώ ο σύζυγος μπορούσε να την διώξει από το σπίτι οπότε ήθελε (απόπεμψις) και να την στείλει πίσω στον πατέρα της.⁹⁸ Δεν ήταν δύσκολο να χωρίσει κάποιος εάν το επιθυμούσε πραγματικά δεν ήταν κάτι το ατιμωτικό μόνο στην περίπτωση της μοιχείας. Δεν υπάρχουν ξεκάθαρες μαρτυρίες αν η γυναίκα

⁹⁴ Βάλια Ξενίδου Schild (2001), οι γυναίκες στην Ελ. Αρχαιότητα, Καπαδική μνήμη, Αθήνα: Ερμής σελ. 289

⁹⁵ Βλ.ο.π.94, σελ.289

⁹⁶ Βλ.ο.π.94, σελ.289

⁹⁷ Βλ.ο.π.94, σελ.289

⁹⁸ Βλ.ο.π.94, σελ.286

μπορούσε να χωρίσει και να επιστρέψει στο πατρικό της και αν ήταν αποδεκτή από τον πατέρα της.

Υπάρχουν τρεις περιπτώσεις όπου η γυναίκα ζήτησε διαζύγιο και μόνο σε μια είναι γνωστές οι λεπτομέρειες του διαζυγίου. Η Ιπαρέτη, η γυναίκα του Αλκιβιάδη, μην αντέχοντας τα καμώματα και τις ερωτικές περιπέτειες με τις εταίρες, τον εγκατέλειψε και πήγε να ζήσει στο σπίτι του αδελφού της Καλλία.⁹⁹ Όταν όμως η Ιπαρέτη παρουσιάστηκε στον επώνυμο άρχοντα, για να ζητήσει νόμιμα την αναγνώριση του διαζυγίου της, ο Αλκιβιάδης, ο οποίος ήταν παρών, την ανάγκασε με τη βία να επιστρέψει στο σπίτι τους.¹⁰⁰

Σε περίπτωση διαζυγίου τα παιδιά πιθανότατα παρέμεναν στο σπίτι του πατέρα τους, αφού ήταν η συνέχειά του.

Η μοιχεία ήταν ο συχνότερος λόγος διαζυγίου. Για τη «μοιχαλίδα» (που η υπαιτιότητα της δεν θα ήταν πάντα τεκμηριωμένη), η πράξη αυτή οδηγούσε πάντα στη διάλυση του γάμου της.¹⁰¹ Οι συνέπειες για τον εραστή της ήταν πολύ αυστηρότερες. Όταν ο σύζυγος ή ο κύριος του οίκου όπου η γυναίκα ήταν κόρη, μητέρα ή αδελφή είχε από το νόμο το δικαίωμα να σκοτώσει τον εραστή της χωρίς να του ασκηθεί κάποια ποινική δίωξη.

Αν ένας Αθηναίος είχε ερωτικές σχέσεις με μια παντρεμένη αστή και από τη σχέση αυτή γεννιόταν ένα παιδί αυτό δεν μπορούσε να έχει απαιτήσεις ούτε στην περιουσία, ούτε στη φατριά, ούτε στα πολιτικά δικαιώματα του γεννήτορα του, η μητέρα θα ισχυριζόταν ότι ο πατέρας του ήταν ο νόμιμος σύζυγός της.¹⁰² Όταν οι σχέσεις αφορούσαν γυναίκες μετοίκων ή δούλες δεν υπήρχαν αντιδράσεις αν δεν ήταν μακροχρόνιες και δεν υπήρχε συμβίωση.

Οι ερωμένες ήταν οι γυναίκες οι οποίες ζούσαν με τους άνδρες σε μόνιμη βάση αλλά δεν ήταν παντρεμένες μαζί τους. Συνήθως δεν ήταν σε θέση οι άντρες να συντηρούν και συγχρόνως και σύζυγο και ερωμένη αλλά για τους άνδρες της

⁹⁹ Βλ.ο.π.94, σελ.296

¹⁰⁰ Βλ.ο.π.94, σελ.296

¹⁰¹ Βλ.ο.π.94, σελ.296-297

¹⁰² Βλ.ο.π.94, σελ.297

ανώτερης τάξης ήταν σχετικά κοινή πρακτική.¹⁰³ Οι ερωμένες ήταν κυρίως δούλες ή μέτοικοι, μερικές βέβαια ήταν γεννημένες ελεύθερες Αθηναίες που δεν είχαν προίκα και δεν είχαν παντρευτεί. Η Αθήνα προστάτευε αυτές τις γυναίκες και τους υποχρέωνε να τις συντηρούν οικονομικά. Συνήθως έμεναν χωριστά υπήρχαν και κάποιες περιπτώσεις όπου μια σύζυγος μοιραζόταν το σπίτι με την ερωμένη του άντρα της.

Στην κοινωνία της αρχαίας Αθήνας τις εξωσυζυγικές σχέσεις δεν τις θεωρούσαν μοιχεία. Η συγκεκριμένη λέξη «μοιχεία» είχε διαφορετικό νόημα από αυτό που έχει σήμερα τότε το θεωρούσαν σαν «αθέμιτο σεξ».

Στην Αθήνα ήταν παράνομο όταν ο άντρας είχε ερωτικές σχέσεις με μια γυναίκα η οποία είχε την κηδεμονία της άλλος άνδρας – Αθηναίος πολίτης και η οποία δεν ήταν δηλωμένη ως πόρνη.¹⁰⁴ Έτσι λοιπόν οι Αθηναίοι έπρεπε να έχουν σχέσεις μόνο με τις νόμιμες συζύγους ή τις ερωμένες τους. Ακόμη ηθικοί φραγμοί δεν υπήρχαν με τις μη Αθηναίες, τις πόρνες, τις δούλες, ή μετοίκους, γιατί αυτές τις σχέσεις σύμφωνα με το ανδροκρατούμενο αθηναϊκό σύστημα αξιών, δεν τις αντιμετώπιζαν ως μοιχεία.¹⁰⁵ Δεν είχε σημασία αν ο άνδρας ήταν παντρεμένος αλλά η κοινωνική θέση της γυναίκας. Έτσι λοιπόν η Αθηναία ή όχι, και εάν «ανήκε ή όχι» σε άλλον άνδρα, όλο αυτό είχε ως σκοπό την εγγύηση για την πατρότητα των αρρένων τέκνων τα οποία στο μέλλον θα έπαιρναν την υπηκοότητα και την κληρονομιά των Αθηναίων πολιτών. Οι Αθηναίες όφειλαν να έχουν σχέσεις μόνο με τους συζύγους τους σ' όλη τη ζωή τους. Όταν ένας Αθηναίος συλλάμβανε σε ερωτική συνεύρεση τη γυναίκα του με άλλον άνδρα τότε είχε δικαίωμα να τον σκοτώσει επί τόπου.

Υπήρχαν βέβαια και άλλες εναλλακτικές λύσεις όταν ο πικραμένος σύζυγος ή πατέρας έπιανε επ' αυτοφόρω τη γυναίκα της κηδεμονίας του να έχει εξωσυζυγική σχέση. Μπορούσαν να δεχτούν χρηματική αποζημίωση από τον δράστη της αποπλάνησης ή να του υποβάλει σε διάφορες σωματικές ταπεινώσεις, συμπεριλαμβανομένης εκείνης που ο Αριστοφάνης αποκαλεί «ραφανίδωσιν».¹⁰⁶ Του

¹⁰³ Sue Blundell (2006) Οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα, Αθήνα: Καρδαμίτσα, σελ.81

¹⁰⁴ Βλ.ο.π.103, σελ.81

¹⁰⁵ Βλ.ο.π.103, σελ.81

¹⁰⁶ Βλ.ο.π.103, σελ.82

έχωνε δηλαδή ένα μεγάλο ραπάνι στον προκτό.¹⁰⁷ Αν ο υπαίτιος ήθελε να τιμωρηθεί από το κράτος τότε η μέγιστη ποινή ήταν ο θάνατος ή η εναλλακτική λύση για βιασμό και για αποπλάνηση ήταν η επιβολή προστίμου.

Οι γυναίκες – μοιχαλίδες είχαν λιγότερο αυστηρές επιπτώσεις. Όμως οι συνέπειες για τη ζωή τους ήταν ολέθριες. Οι άνδρες τους είχαν το δικαίωμα να τις χωρίσουν και να αποκλειστούν από όλες τις θρησκευτικές τελετές. Για την Αθηναία η θρησκεία αποτελούσε ένα πάρα πολύ σημαντικό μέρος της κοινωνικής ζωής της και ο αποκλεισμός της σήμαινε ταπείνωση.

1.3.4 Εταίρες – πόρνες

Οι εταίρες αποτελούσαν μια ξεχωριστή κατηγορία, ήταν πολύ όμορφες και ανωτέρου επιπέδου ιδιωτικών πορνών.¹⁰⁸ Ήταν φιλότεχνες, παρακολουθούσαν θέατρο και οι περισσότερες είχαν υψηλή μόρφωση. Ήταν ετοιμόλογες και πνευματώδεις.

Η πιο γνωστή διανοούμενη εταίρα, εκτός από την Ασπασία, είναι η Αττική Λεόντιον, η «παλλακίδα» του Επίκουρου με την οποία αλληλογραφούσε ο φιλόσοφος, όπως αλληλογραφούσε και με άλλες εταίρες, την Ηλεία, τη Μαγγάριου, την Ερώτιον και τη Νικίδιον.¹⁰⁹ Δεν ήταν όμως απλώς η μετρέσα του, αλλά παρακολούθησε φιλοσοφικά μαθήματα στον κήπο κι έγινε φιλόσοφος χωρίς να πάψει να είναι εταίρα. Είχαν ελεύθερες σχέσεις με τους μαθητές του Επίκουρου χωρίς να το κρύβει απ' αυτόν, γιατί δεν θεωρούσε ότι ανήκε σ' αυτόν αλλά στο σώμα της και στον εαυτό της.¹¹⁰

¹⁰⁷ Βλ.ο.π.103, σελ.82

¹⁰⁸ Ανδρέας Λεντάκης (1999), Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα, τόμος 4, οι εταίρες, Αθήνα: Εκδ.Καστανιώτης, σελ.9

¹⁰⁹ Βλ.ο.π.108, σελ.9-10

¹¹⁰ Βλ.ο.π.108, σελ.10

Η εταιρά Ερπυλλίς συνδέθηκε με τον Αριστοτέλη, ε τον οποίο απέκτησε τον Νικόμαχο.¹¹¹ Ο φιλόσοφος έζησε μαζί της μέχρι τον θάνατό του και της άφησε την περιουσία του.

Μερικά παραδείγματα εταιρών είναι τα παραπάνω οι εταιρές είχαν σημαντική δράση στα δρώμενα της πόλης και στη ζωή των σημαντικών ανδρών της Αθήνας.

Οι εταιρές φρόντιζαν και το πνεύμα και το σώμα τους. Επιθυμούσαν να έχουν ωραία εμφάνιση γιατί αυτό ήταν το διαβατήριο της επιτυχίας τους. Αγόραζαν ακριβά ρούχα, ψηλοτάκουνα παπούτσια, στηθόδεσμούς, διαφανή φορέματα, κοσμήματα, βάφονταν κλπ.

Οι εταιρές γνώριζαν αρκετά καλά την ανδρική ψυχολογία. Εκτός από τα καλλωπιστικά τεχνάσματα που χρησιμοποιούσαν οι εταιρές για να ρίξουν στα δίχτυα τους άνδρες – εραστές χρησιμοποιούσαν και άλλα μέσα.¹¹² Ήξεραν τις ανδρικές αδυναμίες και την τεχνική του έρωτα κατά την πράξη. Ήθελαν να γοητεύσουν με τη φυσική τους ομορφιά, να προσελκύσουν με τους τρόπους τους και να σκλαβώσουν τους άνδρες με το καλό «κρεβάτι» τους.¹¹³

Η πεπειραμένη «μαμά» που πολλές φορές ήταν η ίδια η μητέρα της εταιράς ή πρώην εταιρά κι αυτή, έδινε μαθήματα στην πρωτάρα που έκανε το ντεμπούτο της στο επάγγελμα, συμβούλευε τι να κάνει και τι να αποφεύγει.¹¹⁴

Οι εταιρές δεν έπρεπε να ερωτεύονται αλλά να τις ερωτεύονται. Έπρεπε να προκαλεί τη ζήλεια του φίλου της για να τον κάνει πιο γελαστό και να σκορπάει περισσότερα κάτω από την απειλή ότι μπορεί να την χάσει και να την πάρει άλλος που πρόσφερε πιο πολλά.¹¹⁵

Στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχε η απόλυτη ανδρική επικράτηση και η επιβολή αυστηρής πατριαρχίας, η γυναίκα ήταν πλήρως υποταγμένη και ήταν υπεύθυνη για τη διατήρηση του οίκου, της οικογενειακής περιουσίας, κι από την άλλη αντικείμενο της

¹¹¹ Βλ.ο.π.108, σελ.10

¹¹² Βλ.ο.π.108, σελ.40

¹¹³ Βλ.ο.π.108, σελ.41

¹¹⁴ Βλ.ο.π.108, σελ.42

¹¹⁵ Βλ.ο.π.108, σελ.46-47

σεξουαλικής ικανοποίησης του άνδρα.¹¹⁶ Οι άνδρες μπορούσαν να έχουν και τις εταίρες χάριν ηδονής, τις παλλακίδες για την καθημερινή φροντίδα και περιποίηση τους και τις νόμιμες συζύγους για να τους δίνουν γνήσιους απογόνους και για να έχουν στο σπίτι έναν πιστό φύλακα της περιουσίας και του νοικοκυριού τους.¹¹⁷ Ο άνδρας σε αντίθεση με τη νόμιμη σύζυγο που είναι αποκλεισμένη στον γυναικωνίτη, είναι ελεύθερος και απεριόριστα πολυγαμικός, με την έννοια ότι ενώ από γαμική άποψη είναι υποχρεωτικά μονογαμικός (μονοσυζυγικός), από σεξουαλική έχει στη διάθεση του τις πόρνες ή τους πόρνους, τις εταίρες και τους νεαρούς, χωρίς να υπολογίσουμε και τις παλλακίδες, οι οποίες δεν είναι πόρνες αλλά δευτερεύουσες σύζυγοι.¹¹⁸ Οι γυναίκες αντίθετα δεν έχουν την ίδια κοινωνική θέση αλλά είναι περιορισμένες δεν συναντάμε αντίστοιχες συμπεριφορές όπως παραπάνω των ανδρών στις γυναίκες – συζύγους. Οι άνδρες μπορούν να ενεργούν διαφορετικά από τις γυναίκες τους.

Οι πόρνες χωρίζονταν σε δυο κατηγορίες σ' εκείνες που ήταν δούλες και εργάζονταν για κάποιον πορνοβοσκό στα πορνεία (είτε δημόσια είτε ιδιωτικά), στα καπηλειά, στα λουτρά και στα συμπόσια και σ' εκείνες που ήταν ελεύθερες ή απελεύθερες (οι εταίρες εργάζονταν ιδιωτικά είτε στο δρόμο, είτε στο σπίτι του, είτε με ενοίκια στο σπίτι κάποιου, είτε στα συμπόσια, ή τέλος ακολουθώντας το στράτευμα για την ανάπαυση του πολεμιστή).¹¹⁹

¹¹⁶ Roger Just (1994) *Women in Athenian law and life*, London and New York, σελ.40-41

¹¹⁷ Αντρέας Λεντάκης (1998) *ο έρωτας στην αρχαία Ελλάδα*, τόμος 3, η πορνεία, Αθήνα εκδ.Καστανίδης σελ.9

¹¹⁸ Βλ.ο.π.117, σελ.10

¹¹⁹ Βλ.ο.π.117, σελ.10

1.4 Η γυναίκα στη λογοτεχνία

Οι γυναίκες της κλασικής περιόδου ήταν πολύ αξιόλογες, τολμηρές, ικανές να προβούν σε πράξεις τρομερές, όπως η Αντιγόνη και η Μήδεια. Οι γυναίκες αυτές απασχόλησαν τον Αισχύλο.

Για ορισμένους ελληνιστές οι τραγωδίες, όπως άλλωστε και όλα τα φιλολογικά έργα της κλασικής εποχής απηχούν μια βαθιά περιφρόνηση για τις γυναίκες, ανάμεικτη μάλιστα με έναν ακατανίκητο φόβο για την δύναμη τους.¹²⁰

Η Κλυταιμνήστρα του Αισχύλου ή η Αντιγόνη και η Δηιάνειρα του Σοφοκλή, ήταν δείγματα θαυμαστού που οι Έλληνες έτρεφαν για το γυναικείο φύλο.

Οι ηρωίδες του Ευρυπίδη που προσπάθησε να θέσει υπό συζήτηση την παραδοσιακή ηθική και να καταγγείλει τις δύσκολες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσαν οι γυναίκες στην αθηναϊκή πόλη.

Στις τραγωδίες παρατηρείται ένας μισογυνισμός και η υποταγή της γυναίκας στον άντρα της.

Φεμινισμός παρατηρείται επίσης στα έργα του Αισχύλου και σε κάποιους στίχους του Σοφοκλή.¹²¹

1.5 Εργασία γυναικών εκτός σπιτιού

Οι γυναίκες εργάζονταν εκτός σπιτιού και ήταν εξαιρετικά συχνό. Αυτό ήταν δυνατό μόνο όταν οι γυναίκες κατάγονταν από οικογένειες που δεν είχαν οικονομική άνεση. Σε πολλά αγγεία βλέπουμε γυναίκες να μεταφέρουν νερό, ισορροπώντας τη μεγάλη υδρία πάνω στα κεφάλια τους.¹²²

¹²⁰ Eva Cantarella (2005), Οι γυναίκες της αρχαίας Ελλάδας, Αθήνα: Παπαδήμας, σελ.123

¹²¹ Βλ.ο.π.120, σελ.131

¹²² Μτφ. Κων/νος Μπούρας (2004), Οι γυναίκες στον Αρχαίο Κόσμο, Αθήνα, Πατάκη, σελ.145

Στις περισσότερες αγροτικές περιοχές της Αττικής, οι γυναίκες ασχολούνταν με αγροτικές εργασίες στα κτήματα της οικογένειας. Πολλές γυναίκες επίσης πολύ φτωχών οικογενειών αναγκάζονταν να δουλεύουν εντός σπιτιού. Γίνονται αναφορές σχετικές με την εργασία των γυναικών εντός σπιτιού στα Πολιτικά του Αριστοτέλη, ο Δημοσθένης επίσης αναφέρεται στις γυναίκες που ήταν τροφοί, εργάτριες στην επεξεργασία μαλλιού ή συλλέκτριες καρπών. Στις Θεσμοφοριάζουσες του Αριστοφάνη οι μεγαλύτερες παντρεμένες σε ηλικία γυναίκες ήταν μικροπωλήτριες.

1.6 Η θέση της γυναίκας στην Κλασική Αθήνα και ο «κύριος» της

Η γυναίκα στην κλασική Αθήνα είχε περιορισμένα δικαιώματα έτσι αναγνωριζόταν ως φορέας των δικαιωμάτων της κάποιος άνδρας – προστάτης, ο «κύριος» της, που ως επί το πλείστον ήταν ο πατέρας της ή όταν δεν υπήρχε πατέρας, ο αδελφός της ή ο σύζυγός της ή ο μεγαλύτερος από τους γιους της, όταν ήταν χήρα.¹²³

Όταν υπήρχαν γιοί σε μια οικογένεια τότε οι θυγατέρες έπαιρναν την προίκα τους σύμφωνα με την παράδοση και έπειτα δεν είχαν άλλα κληρονομικά δικαιώματα. Όταν όμως δεν υπήρχαν γιοί σε μια οικογένεια τότε η γυναίκα ονομαζόταν επίκληρος σύμφωνα με το οικιακό δίκαιο.

Η επίκληρος δεν μπορούσε να είναι κυρία του κλήρου που κληρονομούσε και έτσι αποτελούσε μια γέφυρα, μέσω της κληρονομιάς που περνούσε στους γιούς της ή στους πλησιέστερους αρρένες συγγενείς της.¹²⁴

Η γυναίκα συνεπώς η πόλη την θεωρούσε ανίκανη να διοικήσει την κληρονομιά της λόγω του φύλου της. Η επίκληρος, αν και κατά τη νομοθεσία της πόλης δεν είχε ικανότητα δικαίου δηλαδή τα έχει δικαιώματα, όμως παρά ταύτα, ήταν δυνατόν μέσω αυτής να μεταβιβάζονται στους κληρονόμους της τα δικαιώματα της.¹²⁵

¹²³ Biscardi Arnaldo (2005), Αρχαίο Ελληνικό δίκαιο, Αθήνα, εκδ.Παπαδάκη σελ.188

¹²⁴ Βλ.ο.π.122,σελ.120

¹²⁵ Βλ.ο.π.122, σελ.191

Τα δικαιώματα που το οικιακό δίκαιο αναγνώριζε στην επίκληρο, η πόλη τα δεχόταν έμμεσα μόνο απαγορεύοντας στον κύριο της επικλήρου να παραβιάζει εντός των πλαισίων του οίκου τα δικαιώματα που *ex jure familiar* της άνηκαν.¹²⁶

Η πόλη παρείχε σε κάθε πολίτη της τη δυνατότητα να καταθέτει μια γραφή δηλαδή μια δημόσια αγωγή για κακομεταχείριση της επικλήρου εναντίον του κυρίου της επικλήρου, όσες φορές αυτός δεν εκπλήρωνε τα καθήκοντά του απέναντι της. Ακόμη οι ενδιαφερόμενοι για την επίκληρο, μπορούσαν να προκαλέσουν επίσης με μια καταγγελία τους την επέμβαση υπέρ των συμφερόντων της στον επώνυμο άρχοντα, ο οποίος ήταν γενικότερα αυτός που επόπτευε τους αθηναϊκούς οίκους.¹²⁷

1.7 Γυναίκα και αθλητισμός

Οι Αθηναίες χόρευαν, ενώ οι Σπαρτιάτισσες αθλούνταν, οι γυναίκες στην Αθήνα ήταν αντικείμενο ενώ η γυναίκα της Σπάρτης υποκείμενο.

Στην Αθήνα, για να δηλώσουν ότι κάποιος ήταν τελείως αμαθής, έλεγαν ότι δεν ήξερε «ούτε να διαβάσει ούτε να κολυμπάει». Όχι μόνο παρέβλεπαν σε μεγάλο βαθμό την κολύμβηση, κυρίως την γυναικεία, ως αθλητική δραστηριότητα στην κλασική Αθήνα, αλλά και μπροστά στα λιγοστά μνημεία που απεικονίζουν αυτού του είδους την πρακτική στην αττική κεραμική.¹²⁸

Υπήρχαν μερικές εκπλήξεις ως προς τη γυναικεία γυμναστική, μαθαίνουμε ότι στην Αττική, όταν κάποιες γυναίκες έκαναν μπάνιο μόνες τους, στο ύπαιθρο, γδύνονταν εντελώς, όταν όμως έκαναν μπάνιο με τους άνδρες φορούσαν δερμάτινο μαγιά που ονομαζόταν *ῥα λουτρίς*, πράγμα που μας παραπέμπει ότι οι γυναίκες και οι άνδρες ήταν ευυπόληπτοι πολίτες παρά εταίρες και εραστές.¹²⁹

¹²⁶ Βλ.ο.π.122,σελ. 191

¹²⁷ Βλ.ο.π.122, σελ.191

¹²⁸ Giampiera Arrigoni (2007), οι γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, σελ.167-168

¹²⁹ Βλ.ο.π.127, σελ.168

1.8 Η ηλικιωμένη γυναίκα

Τα γηρατειά συνιστούσαν στην αρχαιότητα μια θεμελιώδη αλλαγή στις σχέσεις άνδρα – γυναίκας. Οι γυναίκες συνήθιζαν να παραμένουν μέσα στο σπίτι ενώ οι άνδρες δραστηριοποιούνταν εκτός σπιτιού. Μια γυναίκα ηλικιωμένη δεν αποτελούσε πλέον σεξουαλικό κίνδυνο. Έτσι λοιπόν μπορούσε να κυκλοφορεί έξω ελεύθερη. Εδώ φαίνεται και ο περιορισμός της γυναίκας και η κοινωνική θέση της που ήταν κατώτερη από τον άνδρα.

Οι ηλικιωμένες δεν ενδιαφέρονταν μόνο για τα παιδιά, να τα ταΐζουν αλλά είχαν και ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ποτό. Στην κλασική Αθήνα οι μητέρες ορισμένων πολιτικών πχ του Υπερείδη, παρουσιάζονταν στη σκηνή σε κατάσταση μέθης.¹³⁰

Μια από τις πιο μειωτικές πλευρές της κλασικής μισογυνίας ήταν ο εμπαιγμός και η ταπείνωση των ηλικιωμένων γυναικών. Οι γυναίκες υπήρχαν για να υπηρετούν τους άνδρες για να γεννούν τον κληρονόμο τους, μια ηλικιωμένη γυναίκα ήταν άχρηστη γιατί δεν είχε κάτι να προσφέρει.

¹³⁰ Βλ.ο.π.127, σελ.331

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ζωή των γυναικών στην Αρχαία Σπάρτη

2.1 Η ανατροφή των παιδιών στην αρχαία Σπάρτη

Οι Λακεδαιμόνιοι θεωρούσαν ότι ο Σπαρτιάτης ανήκει στην Πολιτεία, η οποία και είναι υπεύθυνη για την διαπαιδαγώγηση και την εκπαίδευσή του. Τα αγόρια γεννιόντουσαν με σκοπό να γίνουν καλοί και χρήσιμοι στρατιώτες. Τα κορίτσια να γεννήσουν μελλοντικά και να αναθρέψουν στο μέλλον γερούς άνδρες που θα βοηθήσουν και θα πολεμήσουν για την πατρίδα τους.

Τα παιδιά μεγάλωναν στο σπίτι μέχρι τα επτά τους χρόνια και μάθαιναν να μην φοβούνται το σκοτάδι, να τρώνε και να μην κλαίνε χωρίς λόγο. Ύστερα τα αναλάμβανε η πολιτεία και τότε άρχιζε μια σκληρή πειθαρχία η οποία τελείωνε στα είκοσι χρόνια των παιδιών.¹³¹

Αγόρια και κορίτσια διδάσκονταν γραφή, ανάγνωση και μουσική. Τα αγόρια ζούσαν σε ομάδες, οι οποίες χωρίζονταν σε «ίλες», «αγέλες» και «βούες» κάτω από την αρχηγία ενός συνετού και γενναίου νέου, τον επονομαζόμενο Είρενα και υπό την επίβλεψη του Παιδονόμου.

Τα αγόρια εκπαιδεύονται στην γυμναστική, το τρέξιμο, το πήδημα, το πέταγμα ακοντίου και δίσκου και επίσης μάθαιναν να υποφέρουν τον πόνο και τις κακουχίες, την πείνα, τη δίψα, το κρύο, την κούραση και την έλλειψη ύπνου. Περπατούσαν ξυπόλυτα, πλένονταν στα κρύα νερά του Ευρώτα και ντύνονταν με το ίδιο ένδυμα χειμώνα καλοκαίρι που τους έδινε η πολιτεία μια φορά το χρόνο. Στην ηλικία των 20 ετών τα αγόρια συντάσσονταν πλέον στο στρατό των Σπαρτιατών.

Η στρατιωτική θητεία των Σπαρτιατών άρχιζε στο 20^ο έτος της ηλικίας τους. Κατά τον Πλούταρχο την εκπαίδευση των νέων αγοριών αναλάμβαναν οι γέροντες, οι οποίοι οργάνωναν αγώνες μεταξύ των νέων αγοριών και τους ωθούσαν να μαλώνουν έτσι ώστε να δουν ποιοι ήταν πιο γενναίοι και ποιοι όχι. Μάθαιναν να μιλούν λίγο,

¹³¹ Sarah B. Pomeroy (2002) Spartan Women Oxford University Press. p.4-5

τραγουδούσαν πολεμικά τραγούδια και διάβαζαν αποσπάσματα από τα έργα του Ομήρου.

Τρέφονταν ένα μήνα με μέλι πριν τελειώσουν τα γυμνάσια και έτσι αυτός ο μήνας τον αποκαλούσαν μήνα του μέλιτος. Μάθαιναν επίσης να κλέβουν την τροφή τους και εάν γίνονταν αντιληπτοί τότε τους μαστίγωναν. Πολλά παιδιά έχασαν τη ζωή τους.

Μετά την Αγωγή και όταν έκλειναν το 20^ο έτος της ηλικίας τους ακολουθούσε η στρατιωτική θητεία για δέκα χρόνια. Ζούσαν εκεί και σιτίζονταν όλοι μαζί σε έναν κοινό καταυλισμό μέχρι τα 60 χρόνια τους όπου και έληγαν οι στρατιωτικές τους υποχρεώσεις.

Οι Σπαρτιάτες στο 30^ο έτος της ηλικίας τους θεωρούνταν πολίτες με πλήρη δικαιώματα και είχαν δικαίωμα να ψηφίζουν στην Απέλλα στη δημόσια συνέλευση της Σπάρτης καθώς να ασκούν και δημόσια αξιώματα.¹³²

Ο Σπαρτιάτικος στρατός ήταν καλύτερος από οποιονδήποτε άλλον με περισσότερο σφίγος και καλύτερη ευελιξία, χάρη στην ανώτερη φυσική κατάσταση, την καλύτερη εξάσκηση και πειθαρχία, τη μεγαλύτερη υπακοή.¹³³

Οι γυναίκες δεν μπορούσαν να γίνουν στρατιώτες, η κύρια αποστολή που τους απέδωσε ο Λυκούργος ήταν να γεννούν αγόρια που θα ήταν οι στρατιώτες της επόμενης γενιάς.¹³⁴

Τα κορίτσια δεν περνούσαν τις ίδιες δοκιμασίες που είχαν περάσει τα αγόρια, η ανατροφή τους δεν ήταν τόσο σκληρή. Ζούσαν περισσότερο στο σπίτι, και λαμβάνονταν μέτρα για να εξασφαλίσουν ότι σωματικά ήταν κατάλληλες για να γεννούν παιδιά.

Ο Πλούταρχος περιγράφοντας τη διαδικασία της επιθεώρησης χρησιμοποιεί ουδέτερες λέξεις για το νήπιο (το γεννηθέν, το παιδάριον) που μπορούσαν να αναφέρονταν και στα δυο φύλα.¹³⁵

¹³² Robert Flailn (2007) Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα σελ.117

¹³³ M.I.Finley (1996) Οικονομία και Κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα, σελ.82

¹³⁴ D.M. Macdowell (1999) Σπαρτιάτικο Δίκαιο, εκδ. Παπαδήμα, σελ.111

Σύμφωνα με τους νόμους του Λυκούργου τα κορίτσια έπρεπε να ασκούν το σώμα τους.

Τα κορίτσια εξασκούσαν στο τρέξιμο, στην πάλη, στο ρίξιμο του δίσκου και του ακοντίου, και επίσης για θρησκευτικές τελετές για πομπές, όρχηση και τραγούδι στα οποία τα κορίτσια συμμετείχαν γυμνά.¹³⁶ Δεν είναι γνωστό κατά πόσο θα τιμωρούνταν τα κορίτσια αν δεν συμμετείχαν σε όλες τις παραπάνω δραστηριότητες. Οι Σπαρτιάτισσες θεωρούνταν πιο δυνατές από τις Αθηναίες.

2.2 Ο γάμος στην Αρχαία Σπάρτη

Σύμφωνα με τον Ξενοφόντα, ο Λυκούργος διέταξε ότι οι γάμοι έπρεπε να γίνονται στην καλύτερη ηλικία για τη γέννηση παιδιών.¹³⁷ Οι γάμοι λοιπόν θα έπρεπε να γίνονται στο άνθος της σωματικής ανάπτυξης, θεωρώντας και αυτό ευεργετικό για τη γέννηση υγιών παιδιών.

Ο Ξενοφώντας συζητούσε τη διατροφή κατά την άσκηση που οι γυναίκες χρειάζονταν αν πρόκειται να γεννήσουν παιδιά.¹³⁸

Η γυναίκα έπρεπε να παντρευτεί όταν έφτανε στην κατάλληλη ηλικία για να γεννήσει παιδιά ενώ ο άνδρας δεν είχε περιορισμό στην ηλικία που έπρεπε να παντρευτεί.

Ο Πλούταρχος ισχυριζόταν ότι οι Σπαρτιάτες συνήθιζαν να παντρεύονται όχι μικρά κορίτσια ή ανώριμες για γάμο γυναίκες αλλά στον ανθό της νιότης τους και ώριμες.¹³⁹ Σε άλλες περιοχές της Ελλάδας οι γυναίκες παντρεύονταν σε πολύ μικρή ηλικία σε άλλες περιοχές σε ηλικία δεκατεσσάρων ετών και σε άλλες περιοχές στην

¹³⁵ Βλ.ο.π.133, σελ.111

¹³⁶ Βλ.ο.π.133, σελ.112

¹³⁷ Βλ.ο.π.133, σελ.112

¹³⁸ Βλ.ο.π.133, σελ.113

¹³⁹ Βλ.ο.π.133, σελ.113

ηλικία των δώδεκα ετών. Στην Σπάρτη θεωρούσαν ότι η γυναίκα έπρεπε να είναι τελείως αναπτυγμένη σωματικά για να μπορεί να παντρευτεί.

Ο πατέρας έδινε την κόρη του σ' έναν σύζυγο, ο γάμος ήταν μια διευθέτηση που γινόταν με συμφωνία ανάμεσα στον πατέρα, στο γαμπρό, στην οποία η ίδια η γυναίκα δεν ήταν απαραίτητο να έχει γνώμη.

Ο Πλούταρχος περιγράφει το γάμο ενός άντρα που δεν έφθανε ακόμη στην ηλικία των τριάντα, κι έτσι συνέχιζε να ζει σε στρατιωτικό κατάλυμα, όχι στο σπίτι του. Πηγαίνει το βράδυ στο σπίτι της γυναίκας που επιθυμεί να παντρευτεί, και την αρπάζει και την απαγάγει στο σπίτι της οικογένειάς του.¹⁴⁰

Σε μερικές περιπτώσεις υπήρχε η επινόηση της τυφλόμυγας του παιχνιδιού που χρησιμοποιούσαν για τους νεαρούς Σπαρτιάτες για να παντρευτούν.¹⁴¹

Υπήρχαν περιπτώσεις όπου υπήρχε αρραβώνας η εγγυή με το οποίο το αρμόζειν μπορεί να θεωρηθεί συνώνυμο όπου ο πατέρας δίνει την κόρη του σ' ένα σύζυγο και η αρπαγή με την οποία ο σύζυγος την παίρνει απλώς. Στη Σπάρτη αντίθετα από την Αθήνα, ο επίσημος αρραβώνας από τον πατέρα της νύφης δεν ήταν αναγκαίος για ένα νόμιμο γάμο.¹⁴²

Όταν λοιπόν δεν υπήρχε επίσημος αρραβώνας, δεν μπορούσε να υπήρχε επίσημη υπόσχεση από τον πατέρα να δώσει προίκα στην κόρη του.

Ο νόμος απαγόρευε επίσημα συμβόλαιο γάμου συμπεριλαμβανομένης της ανάληψης υποχρέωσης για δόσιμο προίκας, στην πραγματικότητα ο πατέρας θα έδινε συχνά μια μεγάλη δωρεά στην κόρη του μόλις παντρευόταν.

Υπάρχουν λίγες μαρτυρικές καταθέσεις για τους απαγορευμένους βαθμούς συγγένειας για τη σύναψη γάμου στην Σπάρτη. Εδώ η Σπάρτη δεν διαφέρει από τα υπόλοιπα μέρη της Ελλάδας. Ο Ηρόδοτος αναφέρει δυο παραδείγματα ανθρώπων που παντρεύτηκαν τις ανηψιές τους, αλλά αυτό ήταν αποδεκτό και στην Αθήνα επίσης. Το μόνο σημείο που υπάρχει αμφιβολία είναι ο γάμος μεταξύ ετεροθαλή αδελφό με ετεροθαλή αδελφή. Στην Αθήνα ο γάμος επιτρεπόταν ανάμεσα σε αμφιθαλή αδέρφια

¹⁴⁰ Βλ.ο.π.133, σελ.121-122

¹⁴¹ Βλ.ο.π.133, σελ.123

¹⁴² Βλ.ο.π.133, σελ.123

με τον ίδιο πατέρα (ομοπάτριοι) αρκεί να είχαν διαφορετικές μητέρες, αλλά ο Φίλωνας διακηρύσσει ότι ο σπαρτιατικός νόμος ήταν ακριβώς το αντίθετο, επιτρέποντας το γάμο ανάμεσα σε αμφιθαλή αδέρφια μόνο αν είχαν διαφορετικούς πατέρες.¹⁴³

Ένας άλλος κανόνας που είναι χωρίς αμφισβήτηση είναι η μονογαμία. Ένας που ήθελε να παντρευτεί μια άλλη γυναίκα θα έπρεπε να χωρίσει την προηγούμενη. Ο σύζυγος μπορούσε με την αποπομπή της γυναίκας του πίσω στο σπίτι του πατέρα της. Το μόνο σίγουρο είναι πως ο άντρας δεν μπορούσε να έχει ταυτόχρονα δυο γυναίκες.

Ο βασιλιάς Αναξανδρίδας δεν είχε παιδιά από την σύζυγό του, και οι έφοροι τον πρότρεπαν να την χωρίσει και να παντρευτεί άλλη για να μπορέσει να τεκνοποιήσει αυτό το επιθυμούσαν επειδή οι Σπαρτιάτες περίμεναν απ' αυτόν να συνεχίσει τη βασιλική γραμμή αυτός όμως απέρριψε τη συμβουλή τους αυτή επειδή η γυναίκα του δεν του είχε δώσει κανένα δικαίωμα και δεν της άξιζε μια τέτοια μεταχείριση.¹⁴⁴

Ο Ηρόδοτος στο έργο του αφηγείται αυτό το περιστατικό και αναφέρεται στον Αναξανδρίδα όπου οι έφοροι και η γερουσία μετά από διαβουλεύσεις, έκαναν μια πρόταση στον βασιλιά και του προτείναν μια λύση στο πρόβλημά του.¹⁴⁵ Αφού ήταν τόσο αφοσιωμένος στην πρώτη γυναίκα του να μην πήγαινε όμως και ενάντια στους Σπαρτιάτες που θα μπορούσαν εάν δεν τεκνοποιούσε να πάρουν για δυσάρεστη γι' αυτόν απόφαση να πάρει μια άλλη γυναίκα για να του φέρει στον κόσμο τα παιδιά του. Έτσι λοιπόν ο βασιλιάς Αναξανδρίδας συμφώνησε και ύστερα είχε δυο γυναίκες και κατοικούσε σε δυο σπίτια μια πρακτική καθόλου σπαρτιατική.

Έτσι λοιπόν μόνο σ' αυτή την περίπτωση οι έφοροι και η γερουσία επέτρεψαν να καταπατηθεί ο νόμος της Σπάρτης. Όμως στην πραγματικότητα ο νόμος της μονογαμίας ήταν λιγότερο απλός στη Σπάρτη από αλλού, αφού επιτρεπόταν σε μια γυναίκα να έχει σεξουαλικές σχέσεις με δυο άντρες.¹⁴⁶

¹⁴³ Βλ.ο.π.133, σελ.125

¹⁴⁴ Βλ.ο.π.133, σελ.126

¹⁴⁵ Βλ.ο.π.133, σελ.127

¹⁴⁶ Βλ.ο.π.133, σελ.127

Υπήρχαν περιπτώσεις όπου μια νέα γυναίκα αν είχε ένα γέρο άντρα μπορούσε με ρύθμιση του Λυκούργου όπου διευθέτησε για τον γέροντα να αποκτήσει παιδιά φέροντας στο σπίτι οποιονδήποτε άνδρα του οποίου θαύμαζε τη σωματική διάπλαση και τον χαρακτήρα.¹⁴⁷ Κι αν κάποιος δεν ήθελε να έχει ωραία παιδιά το έκανε κι αυτό νόμιμο όταν λοιπόν έβλεπε μια γυναίκα από καλή γενιά που γεννούσε ωραία παιδιά να κάνει παιδιά με αυτή με τη συγκατάθεση του συζύγου της.¹⁴⁸

Βλέπουμε τη θέση της γυναίκας στην Σπάρτη να έχει ξεχωριστή θέση μέσα στην κοινωνία από άλλες γυναίκες σ' άλλες περιοχές της Ελλάδας. Μπορούσαν λοιπόν να είναι κύριες δυο σπιτικών και οι σύζυγοι επιθυμούσαν να αποκτήσουν για τους γιους τους αδελφούς που συμβάλλουν στη δύναμη της οικογένειας αλλά δεν αξιώνουν μερίδιο της περιουσίας.

Υπάρχει σεξουαλική ελευθερία με σκοπό τη γέννηση υγιών παιδιών που θα εντάσσονταν στην σπαρτιατική κοινωνία. Όταν ο ηλικιωμένος άντρας ενέκρινε έναν νέο άντρα του επέτρεπε να φέρει με την γυναίκα του ένα παιδί που στη συνέχεια θα το υιοθετούσε για δικό του. Επιτρεπόταν επίσης σ' έναν ευπόληπτο άντρα, αν θαύμαζε τη γυναίκα κάποιου άλλου που είχε γεννήσει καλά παιδιά και συμπεριφέρονταν συνετά, να συνευρεθεί μαζί της με τη συγκατάθεση του συζύγου της.¹⁴⁹

Για τους Λακεδαιμονίους ήταν παραδοσιακή συνήθεια τρεις ή τέσσερις άντρες να έχουν την ίδια γυναίκα, τα παιδιά τους ήταν κοινά για όλους. Όταν ένας σύζυγος είχε αποκτήσει αρκετά παιδιά, ήταν τιμητικό γι' αυτόν να δίνει τη γυναίκα του και να την παντρευτεί ένας από τους φίλους του.¹⁵⁰ Ο σκοπός αυτού του νόμου ήταν προφανώς η όσο το δυνατό μεγαλύτερη αύξηση του πληθυσμού της Σπάρτης κάνοντας τις γυναίκες να γεννήσουν γερά παιδιά. Πάντα όμως έπρεπε να υπάρχει η συγκατάθεση του συζύγου της γυναίκας.

Όταν ένας άνδρας δεν μπορούσε να κάνει παιδιά και είχε μια γερή νέα γυναίκα και δεν αποκτούσαν μαζί παιδιά τότε πιθανό να βρισκόταν σε δυνατή ηθική

¹⁴⁷ Βλ.ο.π.133, σελ.128

¹⁴⁸ Βλ.ο.π.133, σελ.128

¹⁴⁹ Βλ.ο.π.133, σελ.128-129

¹⁵⁰ Βλ.ο.π.133, σελ.128-129

πίεση και να επέτρεπε σε κάποιον άλλον να κάνει παιδιά μαζί της.¹⁵¹ Ο Ξενοφώντας και ο Πλούταρχος και οι δυο το κάνουν σαφές ότι τα παιδιά που γεννιούνταν από τέτοιες ενώσεις μπορούσαν νομικά να θεωρηθούν ότι ανήκουν είτε στον φυσικό τους πατέρα ή στον σύζυγο της μητέρας τους αυτό ήταν ζήτημα αμοιβαίας συμφωνίας ανάμεσα στους δυο άντρες που πιθανόν γινόταν κατά το χρόνο της αρχικής ρύθμισης.¹⁵²

Δεν είχε σημασία ποιος ήταν ο πατέρας του παιδιού αλλά όπως ο Λυκούργος θεωρούσε ότι τα παιδιά ανήκαν στην πόλη της Σπάρτης και όχι ότι ήταν ιδιωτική περιουσία των γονιών τους. Στην περίπτωση όμως του Αναξανδρίδα ήταν ουσιώδες ότι ένας βασιλιάς θα έπρεπε να είναι ο πραγματικός γιος του βασιλιά. Έτσι λοιπόν τη δεύτερη γυναίκα που θα τεκνοποιούσε ο Αναξανδρίδας δεν έπρεπε να την πλησιάζει κανείς παρα μόνο αυτός για να είναι γνήσια δικά του τα παιδιά που θα αναλάμβαναν το θρόνο του.

Δεν υπήρχε νομική ένσταση ένας άνδρας να έχει ερωτικές σχέσεις με δυο γυναίκες, εκείνο όμως που ήταν παράνομο ήταν να έχει στο σπίτι του δυο γυναίκες για τον εαυτό του. Δεν είναι εύκολο λοιπόν να ορισθεί η έννοια της μοιχείας στη Σπάρτη. Υπήρχε όμως το «ξελόγιασμα» όχι η «μοιχεία» δηλαδή όταν υπήρχε ερωτική συνεύρεση χωρίς τη συγκατάθεση του πατέρα ή του συζύγου της γυναίκας.

Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στη σεξουαλική ασυδοσία των γυναικών της Σπάρτης που ζουν μια ζωή, που είναι μαλθακή από κάθε άποψη.¹⁵³

2.3 Η θέση των γυναικών στη Σπάρτη

Οι πληροφορίες για τη ζωή των Σπαρτιατισσών είναι λίγες. Για την απομονωμένη αυτή πόλη της Λακωνικής, μας παρέχουν πληροφορίες εκτός από τους Αθηναίους συγγραφείς και άλλοι όπως λχ ο Πλούταρχος.

¹⁵¹ Βλ.ο.π.133, σελ.130

¹⁵² Βλ.ο.π.133, σελ.130

¹⁵³ Βλ.ο.π.133, σελ.105

Στο έργο του Λακεδαιμονίων Πολιτεία του Ξενοφόντα παρατηρείται ο θαυμασμός του Ξενοφόντα για τη Σπάρτη. Ο Πausanias, ο Πούβιος στα Πολιτικά του Αριστοτέλη, ο Βίος του Λυκούργου του Πλούταρχου υπάρχουν πολλές αναφορές για τη ζωή των Σπαρτιατών.

Έγραψαν πολλοί συγγραφείς με μεγάλο σεβασμό για τη Σπάρτη. Μια πόλη μια αντί Αθήνα- όπου βασίλευε η ισότητα και η τάξη και όπου, κατά τα γραφόμενά τους, οι πολίτες της θεωρούσαν ως ευτυχία τους το να υπακούουν τυφλά στην κοινωνική ολότητα και να είναι ανά πάσα στιγμή έτοιμοι να αναλώσουν τους εαυτούς τους για χάρη της.¹⁵⁴ Πολλοί Αθηναίοι της κλασικής περιόδου, κουρασμένοι ίσως από τις υπερβολές της άκρατης δημοκρατίας τους, έστρεψαν τον θαυμασμό τους προς τη Σπάρτη θεωρούσαν το σπαρτιατικό σύστημα διοικήσεως ως πανάκεια.¹⁵⁵ Της φιλολακωνικής αυτής τάσης εξέχοντα παραδείγματα ήταν ο Ξενοφώντας και ο Πλάτων. Θαύμαζαν τους πειθαρχημένους και καρτερικούς στρατιώτες της Σπάρτης αλλά έκαναν και λόγο για τις γυναίκες της πόλης. Θαύμαζαν τη σωματική διάπλαση και τη σωματική ρώμη των Σπαρτιατισσών.

Μέσα στα έργα σπουδαίων συγγραφέων της εποχής έγινε λόγος για την ελευθερία των Σπαρτιατισσών. Οι Σπαρτιάτισσες φημίζονταν για το δυναμισμό, την ισχύ και την ελευθερία τους. Υπήρχε βέβαια και η άλλη πλευρά για τη ζωή αυτών των γυναικών, εμφανίζονται οι περίφημες, δήθεν, ελεύθερες φαινομηρίδες να υφίστανται μύρια περιορισμούς και ταπεινώσεις στους χώρους της πόλης τους.¹⁵⁶

Ο Αριστοτέλης έκανε λόγο για την «παραμέληση» των γυναικών της Σπάρτης. Η πόλη ήταν διηρημενη, αφ' ενός στον πληθυσμό των ανδρών και αφ' ετέρου στον πληθυσμό των γυναικών. Υπήρξαν αρκετά ερωτήματα ως προς τη θέση της γυναίκας στην αρχαία Σπάρτη, αν λοιπόν οι γυναίκες ασκούσαν δημόσια ή όχι, εκτός των οικίων τους ή αν ήταν ελεύθερες να μετέχουν ή όχι στις ποικίλες τότε θρησκευτικές τελετές κλπ.

¹⁵⁴ Παν.Δ.Δημάκης (1994) Πρόσωπα και θεσμοί της Αρχαίας Ελλάδας, Αθήνα: Παπαδήμα, σελ.36

¹⁵⁵ Βλ.ο.π.155, σελ.36

¹⁵⁶ Βλ.ο.π.155, σελ.37

Όπως σ' όλες τις πόλεις, οι Ελληνίδες και συνεπώς και οι Σπαρτιάτισσες δεν ασκούσαν καμία εξουσία. Παρά τα κατά καιρούς γραφόμενα περί της προωθημένης θέσης των γυναικών στη Σπάρτη, στην πραγματικότητα ούτε η εκλογή τους ως εφόρων προβλεπόταν από τους νόμους, ούτε δικαιούνταν να λαμβάνουν μέρος στις συνελεύσεις της γερουσίας. Συνεπώς οι Σπαρτιάτισσες δεν είχαν θέση στο χώρο του δημοσίου δικαίου.

Η θέση της γυναίκας ήταν καλύτερη κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων της Σπάρτης, όταν οι άνδρες βρίσκονταν μακριά από την πόλη.¹⁵⁷ Υπήρχαν βέβαια οι έφοροι που παρέμεναν στην πόλη και κρατούσαν τα ηνία. Ακόμη κάποιοι άνδρες παρέμεναν πίσω για να εποπτεύουν τους οίκους των απουσιαζόντων.¹⁵⁸ Όσοι άνδρες ήταν άνω του 60⁰⁰ έτους της ηλικίας τους, κάποιοι άλλοι που είχαν κριθεί ανίκανοι να στρατευτούν λόγω τραυματισμού, εκείνοι που είχαν αποκτήσει τρία αγόρια κλπ, επόπτευαν και διοικούσαν τους οίκους των συγγενών τους που απουσίαζαν.¹⁵⁹

Στην περίφημη πληροφορία του Αριστοτέλη περί «γυναικοκρατίας» στη Σπάρτη υπάρχει ανάγκη να αποδοθεί περιορισμένη μόνο σημασία.¹⁶⁰ Κατά τους χρόνους των πολεμικών περιπετειών των Λακεδαιμονίων οι γυναίκες δεν αποκτούσαν ιδιαίτερη δύναμη.¹⁶¹ Η «εξουσία» τους πρέπει να περιοριζόταν στην καθημερινή διανομή εργασίας στους δούλους του οίκου, στη φύλαξη των τροφίμων στις αποθήκες και παρόμοια ταπεινά έργα. Αλλά το ίδιο γινόταν και στις άλλες πόλεις όταν σε περιπτώσεις πολέμων, όλοι σχεδόν οι άνδρες στρατεύονταν.¹⁶²

Με το πέρασμα των χρόνων οι Σπαρτιάτισσες απέκτησαν ισχύ και αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι μειώθηκε ο αριθμός των ανδρών αλλά και ιδίως χάρη στο νόμο του Επιταδέα όπου συγκέντρωναν στα χέρια τους μεγάλες περιουσίες. Έτσι λοιπόν ως επίπρωκοι, αλλά και ως επίκληροι ήταν περιζήτητες.

¹⁵⁷ Βλ.ο.π.155, σελ.38

¹⁵⁸ Βλ.ο.π.155, σελ.38

¹⁵⁹ Βλ.ο.π.155, σελ.38

¹⁶⁰ Βλ.ο.π.155, σελ.38

¹⁶¹ Βλ.ο.π.155, σελ.39

¹⁶² Βλ.ο.π.155, σελ.39

Αυτό βέβαια ότι οι γυναίκες είχαν στην κατοχή τους μεγάλες περιουσίες δεν σημαίνει ότι είχαν ευνοϊκότερη αντιμετώπιση από τον Σπαρτιάτη νομοθέτη. Δεν διέφερε η Σπάρτη από την Αθήνα. Οι γυναίκες της Σπάρτης είχαν αποκτήσει περιουσιακά στοιχεία. Επειδή δεν υπήρχαν στην πόλη τους άνδρες για να τις παραλάβουν. Συνεπώς υπήρχε διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών και στη Σπάρτη όπως και σ' όλες τις άλλες πόλεις της Ελλάδας. Οπότε αναγκαστικά έρχονταν στα χέρια των γυναικών λόγω της έλλειψης ανδρών. Στο τέλος των κλασικών χρόνων δεν είχαν σχεδόν απομείνει άνδρες στη Σπάρτη.¹⁶³ Το ίδιο όμως θα μπορούσε να έχει συμβεί και στην πόλη των Αθηνών ή σ' οποιαδήποτε άλλη πόλη- κράτος, αν ο ανδρικός πληθυσμός μειωνόταν τόσο πολύ λόγω φερ' ειπείν ορισμένων καταστρεπτικών πολεμικών περιπετειών.¹⁶⁴ Σε μια τέτοια περίπτωση όπου η ακίνητη περιουσία περνούσε στα χέρια των γυναικών της πόλης δεν σήμαινε ποτέ ότι η θέση των γυναικών πχ στην Αθήνα ή σ' οποιαδήποτε άλλη πόλη ήταν καλύτερη από εκείνη που πραγματικά ήταν.¹⁶⁵

Στη Σπάρτη οι γυναίκες αν είχαν στα χέρια τους περιουσία δεν μπορούσαν και δεν είχαν το δικαίωμα να την πωλήσουν χωρίς να είναι ενήμερος κάποιος πχ ο πατέρας τους, ή ο σύζυγός τους κλπ. Η «κυρεία» ίσχυε και στη Σπάρτη. Οι γυναίκες πάντα και παντού σ' όλες τις πόλεις της Ελλάδας δεν ήταν πλήρως ανεξάρτητες. Οι Σπαρτιάτισσες που διέθεταν μεγάλες περιουσίες είτε ως επίπρоекες, είτε ως επίκληρες είχαν φυσικά μεγαλύτερο κύρος από τις φτωχές Σπαρτιάτισσες και ως εκ τούτου είχαν μεγαλύτερη ζήτηση για γάμο συνεπώς είχαν συζύγους και ήταν υπό την εποπτεία τους.

Οι γυναίκες της Αρχαίας Σπάρτης δεν φημίζονταν και για την ιδιαίτερη μόρφωσή τους, ελάχιστες γνώριζαν γραφή και ανάγνωση όπως συνέβαινε και με τους συζύγους τους. Η πολιτική αρετή που προϋποθέτει και γνώση ήταν αποκλειστικότητα των ανδρών. Θεωρούσαν μη απαραίτητη την εκπαίδευση των γυναικών επειδή δεν είχαν πολιτικές εξουσίες. Στη Σπάρτη διδάσκονταν κυρίως χορούς γυναίκες και άνδρες για να ενδυναμώσουν την ομαδική δράση. Μάθαιναν επίσης μουσική κυρίως εμβατήρια για να εξάπτουν το φρόνημα κυρίως για πολεμικές επιχειρήσεις.

¹⁶³ Βλ.ο.π.155, σελ.39

¹⁶⁴ Βλ.ο.π.155, σελ.39

¹⁶⁵ Βλ.ο.π.155, σελ.40

Αναφορά έχει γίνει επίσης για τη δημόσια άθληση των Σπαρτιατισσών. Ο Λυκούργος επέτρεψε ή μάλλον επέβαλε στη Σπάρτη που δεν υπήρχε περιθώριο για ελεύθερες επιλογές στις γυναίκες να γυμνάζονται στους ελεύθερους χώρους της πόλης.¹⁶⁶ Γυμνάζονταν δημοσίως γυμνές παρουσία ανδρών αυτό υποδηλώνει και την πιο απελευθερωμένη υπόσταση των Σπαρτιατισσών κάτι το οποίο δεν συνηθιζόταν σ' άλλες πόλεις της αρχαίας Ελλάδας. Οι Αθηναίες ήταν κυρίως αδύναμες και ωχρές και κλεισμένες στο γυναικωνίτη.¹⁶⁷ Οι Σπαρτιάτισσες από την άλλη κινούνταν ελεύθερα μέσα στην πόλη και γυμνάζονταν σχεδόν όπως οι άνδρες, θεωρούνταν οι πιο απελευθερωμένες γυναίκες της κλασικής αρχαιότητας.

Ο νομοθέτης της Σπάρτης Λυκούργος επέβαλε στις γυναίκες να ασκούνται όχι γιατί ήθελε να τις εξισώσει με τους άνδρες και τις θεωρούσε και αυτές ελεύθερους ανθρώπους αλλά επειδή επιθυμούσε να τις οδηγήσει στο ίδιο επίπεδο με τους άνδρες δηλαδή να είναι ισχυρές σωματικώς για να γεννούν υγιή παιδιά που στο μέλλον θα ήταν ικανοί υπερασπιστές της Σπάρτης αυτό λοιπόν ήταν μια ακόμη ταπείνωση των γυναικών. Οι γυναίκες μέχρι την ώρα του γάμου τους μπορούσαν να αθλούνται δημόσια. Ύστερα αναλάμβαναν τα χρέη που είχαν όλες οι γυναίκες, την ανατροφή των παιδιών, τη φροντίδα του συζύγου. Αυτές οι γυναίκες δεν είχαν θηλυκότητα και δεν φημίζονταν για την τρυφερότητά τους.

Η Σπάρτη μετά τον Λυκούργο γιατί πριν δεν υπήρχαν θέατρα και δικαστήρια που έδιναν έναυσμα για συζητήσεις οι οποίες σε τελευταία ανάλυση συντελούν στην επιμόρφωση του πληθυσμού και ειδικότερα του γυναικείου τμήματος του.¹⁶⁸ Όλα αυτά οι συνεχείς ασκήσεις, η λιτή διατροφή, η διδασκαλία για τυφλή υπακοή του ατόμου στο σύνολο συντελούσαν στη δημιουργία γυναικών καθόλου συναισθηματικών, και ίσως ακόμη περισσότερο σκληρών που καταπνίγουν κάθε μέσα τους φυσικό μητρικό αίσθημα και να λένε στα τέκνα τους όταν έφευγαν για πολεμικές επιχειρήσεις εκείνο το φρικτό: «ή ταν ή επί τας» ή όταν γεννούσαν άρρωστα παιδιά να τα δίνουν στους άνδρες τους και να τα ρίχνουν στους Αποθέτες.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Βλ.ο.π.155, σελ.41

¹⁶⁷ Βλ.ο.π.155, σελ.41

¹⁶⁸ Βλ.ο.π.155, σελ.43

¹⁶⁹ Βλ.ο.π.155, σελ.43

Και στην Αθήνα ίσχυε αυτό το σύστημα της εκθέσεως των νεογέννητων. Ο Αθηναίος κύριος του σπιτιού αποφάσιζε αν θα κρατούσε ή θα έδινε το τέκνο που γεννούσε η γυναίκα του.

Στη Σπάρτη τα πράγματα ήταν διαφορετικά και αυστηρότερα. Ο πατέρας όφειλε να πάει το νεογέννητο και να το παρουσιάσει στη λέσχη και αν το παιδί δεν ήταν υγιές τότε το έριχναν από ένα βάθρο του Ταυγέτου. Τα βρέφη λοιπόν δεν υπήρχε περίπτωση να σωθούν όπως γινόταν στην Αθήνα ύστερα από παράκληση της μάνας.

Και οι γάμοι των Σπαρτιατισσών γίνονταν με την ίδια πειθαρχία και αυστηρότητα όπου κανείς δεν τις ρωτούσε τι επιθυμούσαν οι ίδιες. Ο γάμος ήταν ένα ακόμη καθήκον προς την πόλη όταν λοιπόν οι άνδρες συμπλήρωναν το 20^ο έτος της ηλικίας τους τότε δικαιούνταν να παντρευτούν. Έπαιρναν συζύγους μάλλον ώριμης ηλικίας «για να γεννούν ρωμαλέα παιδιά από ολοκληρωμένα σώματα», όπως είχε εξηγήσει ο Λυκούργος όταν τον είχαν ρωτήσει για το σκοπό αυτής της διάταξης.¹⁷⁰

Ο Πλούταρχος στον Βίο Λυκούργου δίνει κάποιες πληροφορίες για το τυπικό των τελετών του γάμου στην Σπάρτη.¹⁷¹ Τη νύφη την αναλάμβανε η αποκαλούμενη νυμφεύτρια που την κούρευε σύρριζα και την έντυνε με ιμάτια και παπούτσια ανδρικά την έβαζε να ξαπλώσει πάνω σ' ένα στρώμα από κορυφές καλαμιών μόνη της χωρίς φως. Ο δε γαμπρός νηφάλιος χωρίς ερωτικό πάθος και ποτό αφού είχε δειπνήσει στα συσσίτια προηγουμένως έμπαινε κρυφά στο δωμάτιο της έλυνε τη ζώνη και την μετέφερε στο κρεβάτι.¹⁷² Έμενε μαζί της όχι για πολύ ώρα και ύστερα αποχωρούσε ήσυχα και ξαναπήγαινε να κοιμηθεί μαζί με τους άλλους νέους. Έτσι λοιπόν η γυναίκα την χρησιμοποιούσαν για την αναπαραγωγή. Στη γυναίκα του ο κάθε άνδρας πήγαινε κρυφά και χωρίς να τον δουν οι υπόλοιποι επειδή φοβόταν και ντρεπόταν. Πολλοί βέβαια δεν είχαν δει τις γυναίκες τους στο φως της ημέρας και μπορεί και να είχαν αποκτήσει και παιδιά μεταξύ τους. Παρατηρείται λοιπόν η σχέση που είχαν οι σύζυγοι εκείνη την εποχή ουσιαστικά ήταν δυο ξένοι. Οι Σπαρτιάτισσες δεν ένιωθαν ευτυχία στη συζυγική τους ζωή απλά διεκπεραίωναν μια λειτουργία. Οι

¹⁷⁰ Βλ.ο.π.155, σελ.44

¹⁷¹ Βλ.ο.π.155, σελ.44

¹⁷² Βλ.ο.π.155, σελ.44

γυναίκες δεν ακούγονταν δεν είχαν λόγο και άποψη όπως συνέβαινε βέβαια και στις άλλες πόλεις της Ελλάδας. Στις σπαρτιατικές οικογένειες ίσχυε η μονοκρατορία των ανδρών, ματαία περίμενε κανείς ότι θα υπήρχε ισότητα στην Σπάρτη.

Μειωτικό για τις Σπαρτιάτισσες υπήρξε το μέτρο που είχαν εφαρμόσει λόγω της μείωσης του πληθυσμού της πόλης εξαιτίας των μαχών του Γ' Μεσσηνιακού πολέμου. Έτσι λοιπόν οι ανύπαντρες και οι χήρες Σπαρτιάτισσες αναγκάζονταν να παντρευτούν είλωτες ή περιοίκους για να τεκνοποιήσουν και να αυξήσουν τον πληθυσμό της πόλης. Οι γυναίκες της Σπάρτης βρέθηκαν σε πολύ δύσκολη θέση αφού τις υποχρέωσαν να έρθουν σε επαφή με αυτούς τους άνδρες.

Ποτέ οι Σπαρτιάτισσες δεν φορούσαν ακριβά ενδύματα, ούτε κοσμήματα ούτε χρησιμοποιούσαν καλλυντικά. Ακόμη και όταν έχαναν ένα οικείο πρόσωπο δεν τους επιτρεπόταν να πενήσουν παραπάνω από έντεκα ημέρες και αυτό γιατί ο υπερβολικός συναισθηματισμός δεν ήταν συμπαθής σ' έναν πολεμικό λαό.

Άλλη μια ταπείνωση για τις γυναίκες της Σπάρτης ήταν ότι δεν γινόταν αναφορά και δεν καταγραφόταν πουθενά η γέννηση τους όπως άλλωστε και ο θάνατός τους.¹⁷³ Θεωρούσαν ότι δεν άξιζε η πόλη να ασχολείται με μια αμελητέα ομάδα ανθρώπων. Όταν χρειαζόταν λόγω του κληρονομικού δικαίου να αποδειχθεί ένας θάνατος μιας Σπαρτιάτισσας αυτό γινόταν με μαρτυρίες πότε δηλαδή γεννήθηκε και πότε πέθανε η γυναίκα.

Παρά τα όσα λέγονταν για τις Σπαρτιάτισσες περί ελευθερίας ότι περιφέρονταν ελεύθερα στους δρόμους της πόλης ή ότι ασκούσαν στους δημόσιους χώρους ή ότι είχαν κάποια ευνοϊκή μεταχείριση σε σύγκριση με τις υπόλοιπες Ελληνίδες δεν ίσχυε. Δεν λάμβαναν μέρος ούτε στα διοικητικά της πόλης, ούτε εξουσίες είχαν, ούτε στο ιδιωτικό δίκαιο η θέση τους ήταν καλύτερη. Ούτε στην περιουσία της είχε δικαιώματα είτε συζυγική είτε πατρική.

Μόνο προς το τέλος της Ιστορίας της Σπάρτης εμφανίστηκαν οι γυναίκες κάπως περισσότερο στο προσκήνιο της συναλλακτικής ζωής της πόλης, όταν δηλαδή είχαν πάψει σχεδόν να υπάρχουν άνδρες.¹⁷⁴

¹⁷³ Βλ.ο.π.155, σελ.48

¹⁷⁴ Βλ.ο.π.155, σελ.50

Συνεπώς και η Σπάρτη ήταν μια ανδροκρατούμενη πόλη και η θέση της γυναίκας να βρίσκεται στο περιθώριο της ζωής της πόλης. Ο Σπαρτιάτης νομοθέτης ταπείνωνε τις Σπαρτιάτισσες και τις αντιμετώπιζε σαν παιδοποιητικές μηχανές, χωρίς καμία αρμοδιότητα στο δημόσιο βίο της Σπάρτης. Ακόμη στο ιδιωτικό δίκαιο ήταν περιορισμένα τα δικαιώματά τους σχετικά με τα αντίστοιχα δικαιώματα των Αθηναίων ή άλλων Ελληνίδων και δικαίως υπάρχει το ερώτημα που στηριζόταν η άποψη περί ελευθερίας των Σπαρτιατισσών πολλών ερευνητών. Αυτές ούτε έβλεπαν τους άνδρες τους ούτε τολμούσαν να εκφραστούν ελεύθερα μπροστά τους.

2.4 Η μάνα Σπαρτιάτισσα

Η Σπαρτιάτισσα ως μητέρα χαρακτηρίστηκε ως πολύ δυναμική. Μπορεί πολλές πόλεις της Αρχαίας Ελλάδας να ανέδειξαν πολλούς άνδρες όμως σαν τις γυναίκες της Σπάρτης όχι. Η Σπάρτη ανέδειξε πλήθος γυναικών, οι οποίες ξεχώρισαν για το ήθος, την προσωπικότητα την τόλμη, τον δυναμισμό και την ανδρεία τους. Οι γυναίκες – μάνες της Σπάρτης ήταν «ανδροπλάστρες» επειδή δεν γεννούσαν μόνο αλλά έπλαθαν δυναμικούς και θαρραλέους άνδρες. Ήταν χειραφετημένες γυναίκες μέχρι τουλάχιστον τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η Σπάρτη ήθελε γερούς και γενναίους πολεμιστές και σ' αυτό είχαν συνεισφέρει οι μάνες αυτών των ανδρών. Από μικρές ήταν σκληρές γυμνάζονταν όπως τα αγόρια και σκληραγωγούνταν, έτρεχαν, πετούσα δίσκο, ασκούσαν στην πάλη και σ' άλλα αγωνίσματα. Οι αρχαίοι συγγραφείς υποδηλώνουν με ονομασίες όπως «άνεσις» ή «ευχέρεια». Η «ευχέρεια» αυτή εκφραζόταν με την ελεύθερη κυκλοφορία χωρίς συνοδεία κυρίως όμως με μια συμπεριφορά η οποία φαινόταν τολμηρή.

Όλη η διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών οφειλόταν στην πολιτεία. Τα αγόρια δεν είχαν πνευματική εκπαίδευση όπως τα κορίτσια. Οι άνδρες εκπαιδεύονταν περισσότερο για να γίνουν άξιοι πολεμιστές. Η μάνα της Σπάρτης ήταν ντυμένη απλά χωρίς πολυτέλειες μ' ένα κλειστό χιτώνα που δεν αναδείκνυε το γυμνασμένο κορμί της ενώ οι ανύπαντρες είχαν σκιστό χιτώνα για να αναδεικνύουν το κορμί τους.

Η φυγή τους ήταν πολύ διαδεδομένη και ήταν διάσημες για την ομορφιά τους όπως πχ η ωραία Ελένη. Ήταν αυστηρές πολύ προς τα τέκνα τους όπως και με τους

συζύγους τους. Η Σπαρτιάτισσα ήταν ο πιο αυστηρός κριτής τους. Η προσήλωση τους στα ιδεώδη της Σπάρτης ήταν το ύψιστο αγαθό γι' αυτές.

Οι θάνατοι ήταν συχνό φαινόμενο για τη Σπάρτη. Οι μανάδες βρίσκονταν σε τραγική θέση όταν έχαναν τα τέκνα τους, αυτό όμως δεν σήμαινε ότι θα λύγιζαν αλλά φημίζονταν για την εγκράτειά τους, αν όχι με εκδήλωση υπερηφάνειας όπως έγινε στην περίπτωση της μητέρας του Βρασίδα.

Οι Σπαρτιάτες ασχολούνται με τις πολεμικές ενασχολήσεις τους, οπότε η γυναίκα και μάνα της Σπάρτης ασχολιόταν με τα του οίκου της και κυρίως με την ανατροφή των παιδιών της. Μπορεί να χαρακτηριστούν αυτές οι γυναίκες και ως αντρογυναίκες επειδή ήταν ικανές και πολύ δυνατές να μεταφέρουν στα παιδιά τους την υπερηφάνεια.

Θεωρούσαν ότι η μητριαρχική δομή της Σπάρτης γεννούσε μόνο Σπαρτιάτες ακόμη και αν ο πατέρας ήταν δούλος.

Ο Λυκούργος είχε υποστηρίξει ότι μέσα στα γερά και υγιή σώματα των Σπαρτιατισσών τα τέκνα μάθαιναν από μέσα από την κοιλιά της μάνας τους να υπομένουν και να αγωνίζονται γενναία. Αυτό επειδή θεωρούσε δυνατές και γενναίες της Σπαρτιάτισσες οι οποίες μπορούσαν να μάχονται για τον εαυτό τους ακόμη και για την πατρίδα τους.

Οι Σπαρτιάτισσες μάνες έλεγαν στους γιους τους «Η ταν ή επί τας» όταν έδιναν την ασπίδα για την μάχη λίγο πριν φύγουν και υπονοούσαν πως θα τους πρόσμεναν ή με αυτή την ασπίδα του νικητή, ή πάνω σ' αυτή τραυματία ή ακόμη και νεκρό. Με αυτή την κίνηση θύμιζαν οι μάνες το χρέος προς την πόλη τους και προς τους νόμους της Σπάρτης έτσι λοιπόν έπρεπε να γυρίσουν στην πατρίδα τους ή με την ασπίδα του νικητή ή νεκροί πάνω σ' αυτή.

Αυτή την ιστορική φράση την είχε πρωτοπεί η Γοργώ η γυναίκα του βασιλιά Λεωνίδα είχε ειπωθεί όταν αποχωριζόταν η Γοργώ τον άνδρα της το 480πΧ τότε που έφευγε ο Σπαρτιάτης Βασιλιάς με τους 300 πολεμιστές του για τις Θερμοπύλες.

Η Γοργώ κάποτε είχε ρωτηθεί από μια Αθηναία: «Γιατί μόνο εσείς, οι Λάκαινες έχετε εξουσία πάνω στους άνδρες;» τότε η Σπαρτιάτισσα βασίλισσα της

απάντησε: «Επειδή είμαστε και οι μόνες που γεννάμε άντρες!» υπήρχε σεβασμός στην Σπαρτιάτισσα μάνα γιατί αυτή ευθυνόταν για τον σπουδαίο και γενναίο γιο της.

Είχε τιμητική θέση η γυναίκα της Αρχαίας Σπάρτης λόγω της γενναιότητας της και του δυναμισμού της. Ακόμη και αν σκοτωνόταν ο γιος της στη μάχη αυτή ήταν περήφανη και θεωρούσε ότι ο γιος της καλώς θυσιάστηκε για την πατρίδα του δεν επιθυμούσε να δείξει δειλία ο γιος της και να γυρίσει πίσω ζωντανός και χαμένος. Ωθούσαν τους άνδρες να θυσιαστούν και να αγωνισθούν για τη Σπάρτη και ας τους θρηνούσαν μετά αν σκοτώνονταν. Ντρέπονταν εάν ήταν δειλοί και ανάξιοι των προσδοκιών τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η θέση της γυναίκας στην αρχαία Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα και στη Σπάρτη ήταν εμφανώς κατώτερη και όχι ισάξια του άνδρα.

Από την παιδική ηλικία τα κορίτσια λάμβαναν άλλη εκπαίδευση και διαπαιδαγώγηση από τα αγόρια. Στην κλασική Αθήνα εκτιμούσαν πολύ λιγότερο τα κορίτσια ενώ τα αγόρια είχαν εξέχουσα θέση. Η επιθυμία για αγόρια ήταν έντονη και η διάκριση ήταν μεγάλη ανάμεσα στο αγόρι και στο κορίτσι. Θεωρούσαν τα αγόρια τη συνέχεια της οικογένειας, ήταν οι κληρονόμοι οι ευκαιρίες για τα κορίτσια για μόρφωση ήταν ελάχιστες. Η γυναίκα γεννιόταν και μεγάλωνε για να κλειστεί μέσα στο σπίτι και να κάνει την οικογένειά της. Υπήρχε διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο δημόσιο ανδρικό χώρο και στον οικιακό γυναικείο.

Μόρφωση τα κορίτσια δεν λάμβαναν την ίδια με τα αγόρια. Αυτό επειδή παντρευόταν γρήγορα οπότε δεν προλάβαιναν να μορφωθούν. Θεωρούνταν πνευματικά κατώτερες αφού πολλές φορές δεν ήταν ικανές να διαβάσουν. Εάν η γυναίκα είχε την απαραίτητη μόρφωση την θεωρούσαν απειλή επειδή άνοιγε τους ορίζοντες της. Η άγνοια των γυναικών λοιπόν καθόριζε και την διαφορά των δύο φύλων. Ασχολούνταν κυρίως με τα οικιακά.

Οι γυναίκες της κλασικής περιόδου είχαν ως κύρια αξία την ικανότητα να γεννούν παιδιά. Υπήρχε κοινωνική πίεση στις γυναίκες να παντρεύονταν και να αποκτήσουν παιδιά από πολύ μικρή ηλικία. Ακόμη και τις ερωτικές επιθυμίες τους μέσα στο γάμο τους έπρεπε να τις καταπιέσουν. Μόνο για να γεννούν γερά και όμορφα τέκνα συνευρισκόταν, αυτό ήταν το χρέος προς την πατρίδα τους.

Οι γυναίκες παρατηρείται ότι είχαν δευτερεύοντα ρόλο και ο άνδρας υπερείχε σ' όλους τους τομείς. Πάντα τη γυναίκα την επόπτευε είτε ο άνδρας της είτε ο πατέρας της. Καμία γυναίκα δεν είχε λόγο στην επιλογή του μέλλοντα συζύγου της. Ο πατέρας επέλεγε τον σύζυγο της κόρης. Σ' όλες τις φάσεις της ζωής της είτε παντρεμένη είτε ανύπαντρη είτε χήρα είχε ένα κηδεμόνα και ποτέ δεν ήταν ανεξάρτητη.

Διαζύγιο δινόταν μόνο στις ελάχιστες περιπτώσεις μοιχείας. Για την μοιχαλίδα η πράξη αυτή της μοιχείας οδηγούσε πάντα στη διάλυση του γάμου της. Αυτή η στάση των Αθηναίων έναντι της μοιχείας ήταν για πολιτικούς λόγους κυρίως και όχι για ηθικούς.

Οι άνδρες Αθηναίοι είχαν δικαίωμα για εξωσυζυγικές σχέσεις και ας ήταν παντρεμένοι και αυτό δεν τον θεωρούσαν μοιχεία. Έχει διαφορετική έννοια η μοιχεία του σήμερα με την τότε, τότε την θεωρούσαν αθέμιτο σεξ. Παράνομο ήταν να έχει σχέση ένας Αθηναίος με μια που την κηδεμονία την είχε άλλος Αθηναίος. Μπορούσαν να έχουν ερωτικές σχέσεις ελεύθερα χωρίς κυρώσεις με πόρνες δούλες ή μετοίκους. Οι Αθηναίες όφειλαν να έχουν σχέσεις μόνο με τους συζύγους τους σ' όλη τη ζωή τους. Οι γυναίκες μοιχαλίδες είχαν ολέθριες συνέπειες για τη ζωή τους. Οι άνδρες τους είχαν το δικαίωμα να τις χωρίσουν και να αποκλειστούν απ' όλες τις θρησκευτικές τελετές. Για την Αθηναία η θρησκεία αποτελούσε ένα πάρα πολύ σημαντικό μέρος της κοινωνικής ζωής της και σήμαινε ταπείνωση ο αποκλεισμός της.

Οι εταίρες της Αθήνας ήταν μια ξεχωριστή κατηγορία γυναικών που φρόντιζαν το πνεύμα και το σώμα τους. Επιθυμούσαν να έχουν ωραία εμφάνιση γιατί αυτό ήταν το διαβατήριο της επιτυχίας τους. Γνώριζαν αρκετά καλά την ανδρική ψυχολογία. Εκτός από τα καλλωπιστικά τεχνάσματα που χρησιμοποιούσαν για να ρίξουν στα δίχτυα τους τους άνδρες εραστές χρησιμοποιούσαν και άλλα μέσα. Γνώριζαν πολύ καλά την τεχνική του έρωτα κατά την πράξη. Σκοπός τους ήταν να σκλαβώσουν με το κρεβάτι τους τους άνδρες.

Στην Αρχαία Ελλάδα υπήρχε η απόλυτη ανδρική επικράτηση και η επιβολή της αυστηρής πατριαρχίας η γυναίκα ήταν πλήρως υποταγμένη και υπεύθυνη για τη διατήρηση του οίκου, της οικογενειακής περιουσίας, κι από την άλλη αντικείμενο της σεξουαλικής ικανοποίησης του άνδρα της. Οι άνδρες βέβαια μπορούσαν να έχουν και τις εταίρες χάριν ηδονής, τις παλλακίδες για την καθημερινή φροντίδα και περιποίηση τους και τις νόμιμες συζύγους για να δίνουν γνήσιους απογόνους. Παρατηρείται λοιπόν η ανισότητα άνδρα και γυναίκας στην αθηναϊκή κοινωνία. Οι άνδρες είναι ελεύθεροι σε αντίθεση με τις νόμιμες συζύγους.

Όταν οι γυναίκες μεγάλωναν σε ηλικία τότε δεν αποτελούσαν σεξουαλικό κίνδυνο οπότε μπορούσαν να κυκλοφορούν ελεύθερες. Μια από τις μειωτικές

πλευρές της κλασικής Αθήνας ήταν ο εμπαιγμός και η ταπείνωση των ηλικιωμένων γυναικών. Πολλές φορές θεωρούνταν άχρηστες γιατί δεν είχαν κάτι άλλο να προσφέρουν.

Στην αρχαία Σπάρτη οι γυναίκες δεν μπορούσαν να γίνουν στρατιώτες η κύρια αποστολή τους ήταν να γεννούν αγόρια που θα ήταν η συνέχεια της γενιάς. Από μικρές γυμνάζονταν για να προετοιμάσουν το σώμα τους να είναι δυνατό με σκοπό να γεννήσουν γερά παιδιά και κυρίως αγόρια. Οι Σπαρτιάτισσες θεωρούνταν πιο δυνατές από τις Αθηναίες. Παντρεύονταν σε μικρή ηλικία για να αποκτήσουν γρήγορα γερά και ωραία τέκνα. Η θέση της είχε ξεχωριστή θέση μέσα στην κοινωνία για τους παραπάνω λόγους. Η σωματική τους διάπλαση και η σωματική τους ρώμη ήταν αξιοζήλευτη.

Σαφώς δεν ασκούσαν καμία εξουσία μέσα στην πόλη τους. Μόνο κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων όταν οι άνδρες τους έλειπαν είχαν κάποιο λόγο πάντα βέβαια υπό την εποπτεία των εφόρων. Αργότερα όταν υπήρχε έλλειψη των ανδρών λόγω του θανάτου τους στους πολέμους οι Σπαρτιάτισσες απέκτησαν ισχύ.

Σ' όλες τις πόλεις οι γυναίκες δεν ήταν ανεξάρτητες πλήρως. Οι Σπαρτιάτισσες επειδή ήταν δυνατές και γυμνάζονταν δεν μορφώνονταν σχεδόν καθόλου είχαν μια ξεχωριστή θέση στην αρχαία Ελλάδα. Τις θεωρούσαν τις πιο απελευθερωμένες γυναίκες της κλασικής αρχαιότητας.

Ήταν σκληρές ως μάνες όταν έφευγαν οι γιοι τους για τον πόλεμο τους έλεγαν «ή ταν ή επι τας». Ήθελαν να γυρίσουν νικητές από τον πόλεμο ή σκοτωμένοι πάνω στην ασπίδα τους αν έχαναν. Ήταν δυνατές και πολύ σκληρές. Ήθελαν γερούς και γενναίους πολεμιστές για την πόλη τους, ήταν πολύ αυστηρές και ήταν πολύ προσηλωμένες στα ιδεώδη της πόλης τους. Χαρακτηρίζονταν από εγκράτεια όταν έχαναν το παιδί τους και ήταν υπερήφανες. Ντρέπονταν όταν οι γιοι τους παρουσίαζαν δειλία και ήταν ανάξιοι των προσδοκιών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Arrigoni Giampiera (2007), Οι γυναίκες στην Αρχαία Ελλάδα, Θεσσαλονίκη: University Studio Press
- Βρεττός Λάμπρος (2003), Γάμος, Γέννηση, Θάνατος στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Σαββάλας
- Blundell Sue (2004), Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Biscardi Arnaldo (2055), μτφ.Παν.Δ.Δημάκης, Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα
- Blundell Sue (2006), Οι γυναίκες στην κλασική Αθήνα, Αθήνα: Καρδαμίτσα
- Cantarella Eva (2005), Οι γυναίκες της Αρχαίας Ελλάδας, Αθήνα: Παπαδήμα
- Δημάκης Δ.Παν. (1994), Πρόσωπα και θεσμοί στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα: Παπαδήμα Ν.Δημ.
- Dowell D.M. Mae (1999), Το Σπαρτιατικό Δίκαιο, εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα
- Finley M.I. (1996), Οικονομία και Κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα, τόμος πρώτος, εκδόσεις Καρδαμίτσης Αθήνα
- Flaceliere Robert (2007), Ο Δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα
- Just Roger (1994), Women in Athenian Law and Life, London and New York
- Λεντάκης Ανδρέας (2006), Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα, τόμος 4 οι εταίρες Αθήνα: εκδόσεις Καστανιώτη

- Λεντάκης Ανδρέας (1998), Ο έρωτας στην Αρχαία Ελλάδα, τόμος 3, η πορνεία, Αθήνα: εκδ.Καστανιώτη
- Μετάφραση Κων/νος Μπούρας (2004), Οι γυναίκες στον Αρχαίο Κόσμο Αθήνα: Πατάκη
- Mosse Claude (2004), Η Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα, Αθήνα, Παπαδήμα
- Mosse Claude, Annie Schnapp – Gourbeillon (2006), Επιτομή Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα
- Ξενίδου Βάλια Schild (2001), οι Γυναίκες στην Ελληνική Αρχαιότητα, καταδίκη μνήμης Αθήνα: Ερμής
- Pomeroy Sarah B. (2002), Spartan women, Oxford University Press
- Sealey Raphael (1990), Women and law in classical Greece the University of North Carolina Press, chapel Hill and London